

İslam Hukuku Açısından Cedaw'a Bakış

Akif Dursun | <https://orcid.org/0000-0001-5392-2162> | akif.dursun@medeniyet.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Medeniyet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi,

İslam Hukuku, İstanbul, Türkiye

Öz

Tam adı, “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” olan CEDAW, 18 Aralık 1979’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilmiş, 1981’de yürürlüğe girmiştir. Türkiye’nin 20 Aralık 1985 tarihinde katıldığı Sözleşme’ye 2022 yılı itibari ile 189 devlet taraf olmuştur.

Başlangıçta belirtilen ve maddelerde yer alan hususlara göre CEDAW’ın en temel amacı kadınlarla erkeklerin sadece hukuk alanında değil hemen her alanda eşitliğini sağlamak ve her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmaktır. Türkiye Cumhuriyeti döneminde imzalanan uluslararası sözleşmelerden mer’î hukuka en etkili sözleşmenin CEDAW olduğu söylenebilir. Kabul edildiğinden günümüze kadar gelen süreçte Anayasa dahil tüm mevzuatta CEDAW’ın etkisini görmek mümkündür. Bunun yanında Sözleşme’ye uyumlu politikaların toplum sosyolojisindeki etkisi de çok yüksektir. Bununla birlikte literatür incelendiğinde, ülkemiz açısından öneminin ve etkisinin yeterli düzeyde fark edilmediği anlaşılmaktadır.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla CEDAW’ı İslam hukuku açısından değerlendiren Arap dünyasında hazırlanmış bazı yüksek lisans tezleri; farklı ülkelerde yayınlanmış Arapça, İngilizce, Malayca ve Endonezce makaleler bulunmaktadır. Tezler genel itibariyle yüzeysel kalmış; CEDAW Komitesi’nin tavsiye kararlarına veya raporlara atıfta bulunulmamış, hazırlandıkları ülkelerin kanunlara tesirleri üzerinde de durulmamıştır. CEDAW’ı İslam hukukuna göre değerlendiren Türkçe bilimsel bir makale ise bulunmamaktadır.

Bu araştırmada üç husus açıklanmaya çalışılmıştır: 1- CEDAW’ın ne olduğunun ve neleri içerdiğinin ortaya konması; 2- Türk hukukundaki etkilerinin boyutu; 3- İslam hukukuyla uyumsuz olan maddeleri ve hükümleri. Makale hazırlanırken Sözleşme maddelerinin nasıl anlaşılması gerektiği hususunda CEDAW Komite’sinin açıklamalarına müracaat edilmiştir. Ayrıca özellikle Türkiye’nin verdiği periyodik raporlar ve bunlara Komite tarafından verilen cevap ve tenkitler de incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, CEDAW, Türk Hukuku, Kadın Hakları, Aile, Tavsiye Kararları

Atıf Bilgisi

Dursun, Akif. (2025). İslam Hukuku Açısından Cedaw'a Bakış. *Aile Dergisi*, 3/1, 82-133.

<https://doi.org/10.70348/aile.2025.14>

Geliş Tarihi	25.04.2025
Kabul Tarihi	10.05.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Beyan	
Benzerlik Taraması	Yapıldı - İntihal.Net
Etik Bildirim	dergi@isavak.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Telif Hakkı & Lisans	

CEDAW from the Perspective of Islamic Law

Akif Dursun | <https://orcid.org/0000-0001-5392-2162> | akif.dursun@medeniyet.edu.tr

Asst. Prof. Dr., Medeniyet University, Faculty of Law

Islamic Law, İstanbul, Türkiye

Abstract

The full title of CEDAW, the "Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women," was adopted by the United Nations General Assembly on December 18, 1979, and came into force in 1981. As of 2022, 189 states, including Türkiye, which acceded to the Convention on December 20, 1985, are parties to CEDAW.

According to its preamble and various provisions, the primary objective of CEDAW is to ensure equality between men and women not only in the legal sphere but in almost all areas and to eliminate all forms of discrimination. CEDAW is arguably one of the international conventions most impactful on domestic law within the Republic of Türkiye. Since its ratification, the influence of CEDAW has been apparent across all legislation, including the Constitution. Furthermore, policies aligned with the Convention have had a significant impact on Türkiye's social structure. However, a review of the literature reveals that the importance and influence of the Convention in Türkiye have not been fully endured.

There are some master's theses in the Arab world that evaluate CEDAW from the perspective of Islamic law, as well as articles published in Arabic, English, Malay and Indonesian. These theses generally lack references to the recommendations or reports of the CEDAW Committee, and do not address the impact on the legal systems of the countries where they were prepared. No scientific articles in Turkish evaluate CEDAW from an Islamic law perspective.

This study aims to clarify three main issues: 1) an explanation of what CEDAW is and its content; 2) the extent of its impact on Turkish law; and 3) the provisions and articles that conflict with Islamic law. In preparing this article, the explanations provided by the CEDAW Committee regarding the interpretation of the Convention's, provisions have been

consulted. Additionally Türkiye's periodic reports, responses and critiques provided by the Committee have been examined.

Keywords: Islamic Law, CEDAW, Turkish Domestic Law, Women Rights, Family, Recommendations

Citation

Dursun, Akif. (2025). CEDAW from the Perspective of Islamic Law. *Aile Journal*, 3/1 82-133.
<https://doi.org/10.70348/aile.2025.14>

Date of Submission	25.04.2025
Date of Acceptance	10.05.2025
Date of Publication	30.06.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - İnithal.Net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	dergi@isavak.org
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Tam adı, “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)” olan CEDAW, 18 Aralık 1979’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilmiş, yirmi devletin Sözleşme’yi onaylaması üzerine, iki yıl sonra, 3 Eylül 1981’de yürürlüğe girmiştir. 2022 yılı itibari ile Sözleşme’ye taraf devlet sayısı 189’dur. ABD ve Palau Adası imza attığı halde meclislerinde onaylayıp taraf olmamış; Vatikan, İran, Niue Adası, Somali, Sudan, Tonga Adası ise Sözleşme’yi imza bile etmemiştir.

Türkiye’nin katılım belgesi 20 Aralık 1985 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi edilmiş; 19 Ocak 1986 tarihinde de Sözleşme, Türkiye açısından yürürlüğe girmiştir.

CEDAW, kabul edildikten sonra iç hukuku ve toplum sosyolojisini en fazla etkileyen uluslararası sözleşmelerin başında gelmesine rağmen ülkemiz açısından öneminin ve etkisinin yeterli düzeyde fark edilmediği anlaşılmaktadır. Sözleşme hakkında az sayıda yüksek lisans tezi bir miktar makale bulunmaktadır. Başta hukuk ve sosyoloji olmak üzere toplumumuzun hemen her alanında etkili olmuş bir sözleşmenin çok daha fazla gündem olması, etkileri hakkında bilimsel araştırmalar yapılması gerekirdi.

CEDAW’ı İslam hukuku açısından değerlendiren, yüzeysel olarak hazırlanmaları sebebiyle çok istifade edemediğimiz, Arapça (Bûrînî, 2010; Ğarîr, 2011; Teter, 2017) ve İngilizce (Asfour, 2010; Belbîsî, 2017) yüksek lisans tezleri bulunmaktadır. Tezlerde Sözleşme, madde madde veya konu konu incelenmiş, sadece maddelere yer verilerek tavsiye kararlarına veya CEDAW Komitesine verilen raporlara atıfta bulunulmamıştır. Hazırlandıkları ülkelerin kanunlara tesirleri üzerinde de durulmamıştır.

CEDAW’ı İslam hukukuna göre genel veya bazı maddeleri üzerinden değerlendiren epey miktarda Arapça ve İngilizce, az miktarda da Malayca ve Endonezce makaleler bulunmaktadır. Bunlardan Cezayir’de hukuk profesörü olan İsa Maiyze (Aissa Maiza) tarafından hazırlanan makale TİHEK’in I. İnsan Hakları Sempozyumu’nda sunulmuş ve bildiriler kitabında yayımlanmıştır.¹

¹ (Maiyze, 2019) Makalenin başlığı İngilizce olmasına rağmen Arapça olarak yazılmıştır.

Makalede CEDAW'ın İslam Hukukuna göre genel bir değerlendirmesi yapılmış ve bazı maddelerine İslam ülkeleri tarafından konulan çekinceler ile kanunlarında ne oranda yer verdiklerine işaret edilmiştir. İslam hukuku alanında çalışan akademisyenler tarafından CEDAW üzerine yazılan tek Türkçe makale İsmail Yalçın'a aittir (Yalçın, 2017). Makalede İslam ülkeleri tarafından CEDAW'a konulan çekinceler ve CEDAW'ın kanunlar üzerindeki etkisine 17 İslam ülkesinden bazı örnekler verilmiştir (Yalçın, 2017, ss. 994-1005). Sözleşme'nin İslam hukuku açısından bir değerlendirilmesi yapılmamış, bazı yazarların genel değerlendirmesine kısaca işaret edilmiştir.

Bu araştırmamızda CEDAW'ın İslam hukuku açısından bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır. Değerlendirmeye geçmeden önce CEDAW ve Türk hukukuna etkisi hakkında genel bir bilgi verilecektir. Konunun genişliği nedeniyle sadece İslam hukuku açısından problemlili olan maddeler konu edilecek; çoğu yerde aykırı yerler sadece belirtilecek, detaya girilmeyecektir.

Makale hazırlanırken Sözleşme maddelerinin nasıl anlaşılması gerektiği hususunda CEDAW Komite'sinin açıklamalarına müracaat edilmiştir. CEDAW'ı İslam hukuku açısından değerlendiren, incelediğimiz araştırmaların tamamında Sözleşme sadece maddeleri üzerinden değerlendirilmiştir. Halbuki maddelerin yorum yetkisinin Komite'de olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca özellikle Türkiye'nin verdiği periyodik raporlar ve bunlara Komite tarafından verilen cevap ve tenkitler de incelenmiştir.

Bu makale ile CEDAW konusunda Türkçe literatürdeki bir boşluğun doldurulması ve önemli gördüğümüz konunun başta İslam hukuku olmak üzere İslami ilimler ile uğraşan akademisyenlerin gündemine getirilmesi amaçlanmıştır.

1. CEDAW Hakkında

1.1. CEDAW Nedir?

CEDAW, BM bünyesindeki insan hakları sözleşmelerinden biridir. İmzalayan ve onaylayan devletler için bağlayıcı bir uluslararası sözleşme niteliğindedir.

CEDAW'ın temelleri, 1946 yılında kurulan Kadının Statüsü Komisyonu (Commission on the Status of Women - CSW) tarafından atılmıştır (Commission on the Status of Women, t.y.). Komisyon, 1948'de kabul edilen "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi"nin "cinsiyet ayrımı yapmaksızın tüm insanların

doğuştan eşit haklara sahip olduğunu” ifade eden 1. Maddesi ile “cinsiyet temelli ayrımcılığın yasaklandığını” belirten 2. Maddesine istinaden yaptığı çalışmalarla kadınlara özel sözleşmeler düzenlemiş ve bunlar BM’de kabul edilmiştir (Moroglu, 2023).

BMGK tarafından 7 Kasım 1967 tarihinde bağlayıcı olmayan tavsiye kararı niteliğinde Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildiri (Declaration on the Elimination of Discrimination Against Women - DEDAW) kabul edilmiş; 1975 yılı “Kadın Yılı” ilan edilerek Meksika Konferansı düzenlenmiş, CEDAW ilgili fikir bu konferansta ortaya çıkmış, bir sonraki yıl 1976’da başlayan metnin oluşturulması süreci 1979’da tamamlanmıştır (Short History of CEDAW Convention, t.y.).

CEDAW, bir başlangıç, 6 bölüm ve 30 maddeden oluşmaktadır (United Nations, 1979). Maddelerin bir bölümü içerik, bir bölümü de yõteme dairdir. İçerikle ilgili maddelerde (Madde 1-16, 24) devletlerin, “ayrımcılık yasağını” ve “eşitlik şartını” gerek genel (1-5, 24) gerekse kadınların tek tek yaşam alanlarında (6-16) gerçekleştirmesine ilişkin yükümlülükler belirtilmiştir. Yõteme yönelik maddelerde (17-23, 25-30) ise CEDAW komitesinin yapısı ve görevi, taraf devletlerin rapor yükümlülüğü, Sözleşme’nin kabulü, değiştirilmesi, çekincelerin konulması ve taraf devletler arasında Sözleşme ile ilgili ihtilaflara müdahale edebilecek uzlaştırma mekanizmalarına ilişkin hususlar yer almaktadır (Özdamar, 2009, s. 53). Sözleşme’nin başlangıcında Birleşmiş Milletler Şartı ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’ne atıfta bulunulmuş, kadın erkek eşitliğinin sağlanması gerektiğı ifade edilmiştir. Başlangıç bölümünde Sözleşme ile bağlantısı net olarak anlaşılmayan “yeni uluslararası ekonomik düzen” ile “nükleer silahsızlanmaya” da değinilmiş; Sözleşme’nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 7 Kasım 1967’de kabul edilen, kısa adı DEDAW olan “Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi/Tasfiyesi Bildirgesi’ndeki (The Declaration on the Elimination of Discrimination against Women) prensiplerin uygulanması kararı aldığı belirtilmiştir.

CEDAW’ın 1. maddesinde, kadınlara karşı ayrımcılığın tanımı yapılmış; 2. maddesinde, taraf devletlere kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi için anayasa dahil hukuki alanda düzenleme yapma; 3. maddesinde kadınların tam olarak gelişmelerini ve ilerlemelerini sağlamak için gerekli her türlü tedbirleri alma yükümlülüğü getirilmiştir.

Sözleşme'nin 4. maddesinde, taraf devletlerin erkekler ile kadınlar arasındaki eşitliğin fiilen gerçekleşmesini hızlandırmak için aldıkları geçici tedbirler ile annelik için alınacak özel tedbirlerin Sözleşme kapsamında ayrımcılık sayılmayacağı belirtilmiştir. 5. maddede, cinslerin birbirinden aşağı veya üstün olduğu veya erkekler ile kadınların basma kalıp rollere sahip oldukları düşüncesine dayanan bütün önyargılar, gelenekler ile uygulamanın tasfiye edilmesi ve çocuğun büyütülmesinde kadınlı birlikte erkeğin de görevi olduğu kaydedilmiştir.

Sözleşme'nin 6. maddesi her tür kadın ticaretinin ve kadının fuhuş yoluyla sömürülmesinin yasaklanmasını düzenlemiştir. Maddenin düzenlenmesinden anlaşılan kadınların fuhşunun yasaklanması değil bunun istismarının engellenmesidir.

Sözleşme'nin II, III ve IV. bölümünde, 7 ilâ 17. maddeler arasında kadınların sahip olduğu haklar ve bunlarla ilgili taraf devletlere düşen yükümlülükler düzenlenmiştir. II. bölümde (7-9. maddeler); seçme, seçilme ve siyasal hayata katılma (madde 7), hükümeti temsil (madde 8), vatandaşlık (madde 9) gibi siyasal haklar; III. bölümde (10-14. maddeler), eğitim (madde 10), çalışma (madde 11), sağlık (madde 12), ekonomik ve sosyal yaşamın diğer alanlarındaki haklar (madde 13) ile kırsal alandaki kadınların hakları (madde 14) gibi özel haklar; IV. bölümde (15-16. maddeler), hukuk önünde eşitlik (madde 15) ile evlenme ve aile ilişkileri arasındaki haklar (madde 16) gibi birleşik haklar düzenlenmiştir..

CEDAW'ın maddelerinin uygulanmasını takip için "Kadınlara Karşı Her Türkü Ayrımcılığın Önlenmesi (Tasfiyesi) Komitesi (CEDAW Komitesi)" kurulmuştur. Sözleşme'nin V. bölümünde 17 ilâ 22. madde arasında Komitenin nasıl kurulacağı, görevlerinin ne olacağı ve nasıl çalışacağı düzenlenmiştir.

Sözleşme'nin son bölümü (23-30. maddeler) ise daha çok teknik konulara ayrılmıştır. Buna göre Sözleşme'yi yorumlama prensipleri 23; devletlerin iç hukukta gerekli değişiklikleri yapma taahhüdü 24; imza, onay ve katılma süreci 25, Sözleşme'nin gözden geçirilme usulü 26; yürürlüğe nasıl gireceği 27; çekinceler 28; Sözleşme'nin yorumu ile ilgili uyuşmazlıkların çözüm yöntemi 29'uncu maddede düzenlenmiştir. 30. madde ise orijinal metnin hangi dillerde olduğunu belirtmektedir.

1.1.1. CEDAW'ın Dayandığı Temel İlkeler

Başlangıçta belirtilen ve maddelerde yer alan hususlara göre CEDAW'ın en temel amacı kadınlarla erkeklerin hemen her alanda eşitliğini sağlamak ve her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmaktır. Buna göre Sözleşme'nin temel ilkelerini şöyle başlıklandırabiliriz:

- a) Eşitlik: Biyolojik farklılık haricinde, kadınlarla erkekler arasında eşitlik temel bir ilke olmalıdır. Bu eşitlik, hukuki, politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer alanlarda gerçekleşmelidir.
- b) Ayrımcılığın Önlenmesi: Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi gerekir. Bunda öncelik negatif ayrımcılıktadır. Ancak prensip olarak pozitif ayrımcılık da olmamalıdır. Cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için devletler üzerine düşeni yapmalıdır.
- c) Kadın Haklarına Saygı: Kadınların temel insan haklarına saygı gösterilmelidir. Kadınların siyasal, şahsî, kültürel hakları güvence altına alınmalıdır.
- d) Toplumsal ve Kültürel Değişim: Cinsiyet eşitliği sağlanabilmesi için buna engel olabilecek gelenekler ve kültürel kalıplar sorgulanmalı ve ortadan kaldırılmalıdır.
- e) Evlenme ve Aile İçinde Eşitlik: Evlilik kurulurken kadın ve erkek eşit sorumluluk yüklenmeli ve aile içinde roller eşit olmalı; çiftlerin çocuk hakkındaki yükümlülükleri de eşit olmalıdır.
- f) Kadının çalışma hayatına katılması: Kadının çalışma hayatının her yerinde erkeklerle eşit şartlarla yer alması gerekir. Kadın veya erkek işi şeklinde bir ayrım olmadığı gibi ücretlendirmede de bir ayrımcılık olmamalıdır.
- g) Devletin yükümlülükleri: Devletler bu ilkeleri hayata geçirmek için başta yasal düzenlemeler olmak üzere gereken her tür eylemi yerine getirmelidir.

2. CEDAW Komitesi ve Genel Tavsiye Kararları

CEDAW'ın, Sözleşme'den kaynaklanan özel bir denetim sistemi bulunmaktadır. Bu bağlamda CEDAW bağımsız bir organ tarafından izlenen insan hakları sözleşmelerinden biri olma özelliğini taşımaktadır (Başar, 2021, ss. 121-122). CEDAW Komitesi, Sözleşme'nin uygulanmasını izleyen ve devletlere yönelik tavsiye kararları veren bağımsız bir uzman organdır. Sözleşme'ye taraf

devletler tarafından seçilen 23 adet “yüksek ahlaki niteliklere ve Sözleşme’nin kapsadığı alanda ehliyete sahip” uzmandan oluşur (17/1. madde). Her bir üye, devletler tarafından aday gösterilir ve BM Genel Kurulu tarafından gizli oyla seçilir (17/2. madde). Her ne kadar üyeleri devletler aday gösterse de uzmanlar kendi şahsî sıfatlarıyla yani bağımsız görev yaparlar. Üyelerin görev süreleri dört yıldır ve her seçim yapıldığında Komite üyelerinin sadece yarısı değiştirilir. Taraf Devletler toplantısı iki yılda bir Genel Sekreter tarafından New York'taki BM Genel Merkezi'nde toplanır (Committee on the Elimination of Discrimination against Women, t.y.). 1982 yılından bu yana Komite'de toplam 151 uzman üye olarak görev yapmıştır (Membership Committee on the Elimination of Discrimination against Women, t.y.). Bunlardan sadece 6 tanesi erkektir. Diğerlerinin tamamı kadındır. Şu andaki komitenin de sadece Azerbaycanlı üyesi erkektir.

Taraf devletler, onay veya katılımdan sonraki bir yıl içinde ve daha sonra her dört yılda bir CEDAW Komitesi'ne düzenli olarak rapor sunmak zorundadır (18. madde). Komite, devletlerin düzenli olarak sundukları raporları inceleyerek CEDAW'ın uygulanmasını değerlendirir; devletlere kadın haklarına yönelik önerilerde bulunur ve belirli konularda tavsiye kararları verir. Bunların yanında Komite, Taraf Devletlerin daha fazla dikkat etmesi gerektiğine inandığı, kadınları etkileyen herhangi bir konuda genel tavsiyelerde bulunmaktadır (Committee on the Elimination of Discrimination against Women, t.y.). 2023 yılı sonu itibariyle Komite, 39 genel tavsiye kararı (GTK) yayınlamıştır; 40'incısı da taslak aşamasındadır (Draft general recommendation No 40. on the equal and inclusive representation of women in decision-making systems, 2023).

Bu tavsiye kararları yoluyla CEDAW, gelişmeye hatta genişlemeye devam etmektedir. Nitekim 1999 yılında alınan 25. GTK'nda “Sözleşme’nin Amacı ve Hedefi” başlığı altında “Sözleşme’nin dinamik bir belge niteliği taşıdığı” (II/3. madde) ifade edilmiştir.² Mesela, İstanbul Sözleşmesi’ne giden yol ve bu Sözleşme’nin maddeleri tavsiye kararları ile şekillenmiştir. İstanbul Sözleşmesi’nin temel kavramlarından olan “toplumsal cinsiyet (gender)” kavramı ilk olarak Komite’nin 1989’da sekizinci oturumda aldığı, istatistik verilerin işlenmesini öngören, dokuz sayılı genel tavsiyesinde kullanılmıştır. Ondan önceki metinlerde cinsiyet (sex) kavramı ve cinsiyete dayalı ayrımcılık ifadesi kullanılmaktadır. “Toplumsal cinsiyet” zamanla tavsiye kararlarının en

² Bu husus 28. GTK'nda (2010) tekrar edilmiştir (Giriş/2)

temel kavramı haline gelmiştir. Toplumsal cinsiyet tanımı 25. GTK’nda yer almıştır (2. madde) “Aile içi şiddet” ve “toplumsal cinsiyet temelli şiddet” kavramları da 11. oturumda 19 sayılı tavsiye kararında kayda geçirilmiştir.

Bundan başka, Sözleşme’ye ek ihtiyari protokol (2000’den beri) Komiteye, Sözleşme’nin ihlal edildiğine ilişkin bireysel ya da grup şikayetlerini değerlendirme yetkisi vermiştir. Komite aynı zamanda, ağır ya da sistematik Sözleşme ihlalleriyle ilgili soruşturma yürütmeye de yetkilidir.(40 Yılda CEDAW: Neler öğrendik ve Neler Değişti, 2019)

2.1. CEDAW’ın Türk Hukukuna Etkileri

Türkiye Cumhuriyeti döneminde imzalanan uluslararası sözleşmelerden mer’î hukuka en fazla etkili sözleşmenin CEDAW olduğu söylenebilir. Kabul edildiğinden günümüze kadar gelen süreçte Anayasa dahil tüm mevzuatta CEDAW’ın etkisini görmek mümkündür. CEDAW’ın etkisi ile çıkarılan veya ona uyumlu hale getirilen mevzuatın tamamının buraya alınması makalenin hacmini çok artıracaktır. Ancak önemli gördüklerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

2.2. Anayasaya Etkileri

3 Ekim 2001 tarihli 4709 sayılı Kanununun 17’nci maddesiyle Anayasanın 41. maddesinde değişiklik yapılmış, “Aile, Türk toplumun temelidir” ifadesinin devamına “ve eşler arasında eşitliğe dayanır” ibaresi eklenmiştir.

2004 yılında yapılan bir değişiklikle, Anayasanın 10. maddesine, “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” ifadesi; devamına da 2010 yılında “Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” hükmü eklenmiştir. Böylece kadın ve erkek eşitliğini sağlamak devlete anayasal bir görev olarak yüklendiği gibi, bu sebeple yapılacak pozitif ayrımcılığın eşitlik ilkesine aykırı yorumlanamayacağı da hüküm altına alınmıştır.

7 Mayıs 2010 yılında Anayasanın 148. Maddesine eklemeler yapılarak, Anayasa Mahkemesine (AYM) bireysel başvuru hakkı getirilmiştir. Nitekim AYM, karar verdiği çok sayıda bireysel başvuru için doğrudan CEDAW’a atıfta bulunmuştur (Cem Burak Karataş [GK], 2017; Deniz Altınbaş ve diğerleri, 2017; S.E., 2020; S.K.(B.), 2018; Z.C. [GK], 2016).

2.3. Kanunlara Etkilerine Örnekler

Sözleşme'nin kanunlara etkisi daha yüksek ve barizdir. Özellikle Türk Medeni Kanunu (TMK) ve Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) çok sayıda değişiklik yapılmış, büyük oranda, Sözleşme'ye uyumlu hale getirilmişlerdir.

TMK'da Sözleşme'ye uygun ilk değişiklik, AYM'nin 29.11.1990 tarih 1990/30 E. ve 1990/31 K. Numaralı kararıyla yapılmış, 743 sayılı TMK 159. maddesinde yer alan ve “kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan hüküm” Anayasanın 10 ve 49. maddesi ile CEDAW 16/1-g fıkrasına aykırılığı gerekçesiyle iptal edilmiştir (Resmî Gazete, 2 Temmuz 1992, Sayı 21272).

Sözleşme'ye uyumlu olarak hazırlanan yeni TMK 22 Kasım 2001'de kabul edilerek, 1 Ocak 2002'de yürürlüğe girmiştir. Yeni TMK, aileye ve ailede kadın ve erkeğin rolüne dair tamamen Sözleşmeye uyumlu şekilde eşitlik ilkesini getirmiş, eski TMK'da yer alan aile reisliğinin ve aileden sorumluluğun erkekte olduğu modelini değiştirmiştir. Yeni Kanuna göre evlilik birliğini “eşler beraberce yönetirler ve birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve mal varlıkları ile katılırlar.” (Madde 186) Eşlerin her biri birliği temsil edebilir (Madde 188); bununla birlikte meslek ve iş seçimi için eşler birbirinden izin almak zorunda değildir (Madde 192).

TMK'nın Sözleşme'ye uyumlu görülmeyen maddesi ise kadının evlenmekle kocanın soyadını alacağına dair (Madde 187) düzenlemesidir. Bu maddeye itirazlar çeşitli platformlarda devam etmekte, AYM bu hususta yapılan bireysel başvurularda -CEDAW'a da atıfta bulunarak- hak ihlali kararı vermektedir (Neşe Aslanbay Akbıyık, 2015; Sevim Akat Eşki, 2013).

TCK'da da CEDAW'a uygun değişiklikler ilk olarak 21.11.1990 tarihinde 765 sayılı Kanunun “mağdurun fuşu meslek olarak yapan kadınlardan olması halinde failin cezasına indirim” uygulanmasını öngören 438. Maddesinin kaldırılmasıyla başlamış, maddenin kaldırılma gerekçesinde bu hükmün Anayasa'nın 10. Maddesiyle birlikte CEDAW'a aykırılığı ifade edilmiştir (TBMM, 1990, ss. 12-14).

Sözleşme'ye istinaden değişiklikler, Anayasa Mahkemesi'nin 23 Eylül 1996 tarihli ve 1996/15 E., 1996/34 K. sayılı kararıyla erkeğin zinasını (Anayasa Mahkemesi, 1996) ve 23 Haziran 1998 tarihli ve 1998/3 E., 1998/28 K. sayılı kararıyla da kadının zinasını suç olmaktan çıkararak 440 ve 441. maddelerin kaldırılmasıyla devam etmiştir (Anayasa Mahkemesi, 1998). Maddenin kaldırılmasıyla devam

etmiştir. Ancak ceza kanununda Sözleşme kapsamında büyük değişiklik, TBMM tarafından 29 Eylül 2004'te kabul edilip 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK ile yapılmıştır.

Kanun'un 3/2. maddesinde, "cinsiyet" yönünden de ayrımcılık yapılmayacağı belirtilmiştir. 12.05.2022 tarih ve 7406 sayılı kanun ile yapılan değişiklikle çeşitli suçların kadına karşı işlenmesi durumunda cezaları artırılmıştır.³ Önemli değişikliklerden biri de 765 sayılı eski Ceza Kanunu'nda, "Adabı Umumiye ve Nizamı Aile Aleyhinde Cürümler" başlığı altında düzenlenen yani topluma karşı işlenmiş suç olarak görülen cinsel suçların, 5237 sayılı yeni TCK'da "Kişilere Karşı Suçlar" kısmında sayılmasıdır.

CEDAW'a istinaden çıkarılan en önemli kanunlardan biri de 14 Ocak 1998'de Meclis'te kabul edilip 17 Ocak 1998'de yürürlüğe giren, 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'dur. Aile içi şiddeti önlemek için çıkarılan bu kanun 20 Mart 2012 tarihli "6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" ile yürürlükten kaldırılmıştır. 6284 sayılı Kanun hem CEDAW hem de İstanbul Sözleşmesi'ne istinaden yapılan bir düzenlemedir.

Bunlar haricinde 2003 tarihli 4857 sayılı İş Kanunu'nun 5. Maddesinde "eşit davranma ilkesi" düzenlenmiş, işe alımlarda, sözleşme hazırlamada ve ücretlendirmede cinsiyet ayrımcılığı yapılamayacağı hükme bağlanmıştır. Buna bağlı olarak "Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" yerine 26 Aralık 2012 tarihli "İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliği" yayımlanmış ve çok sayıda iş, ağır ve tehlikeli olmaktan çıkarılarak "maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işler" haricinde her işte kadının çalışabilmesinin önü açılmıştır. Periyodik raporun ifadesiyle "böylece toplumsal cinsiyete dayalı önyargılar nedeni ile yalnızca erkek işi olarak kabul edilen işler cinsiyetçi yapı içerisinden çıkarılmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu'nda değişiklik yapan 4 Nisan 2012 tarihli 6289 sayılı Kanunun 14. Maddesiyle Kanun'a doğrudan "toplumsal cinsiyet eşitliği" ifadesi girtilmiş ve 19. maddesinde, "sendika ve konfederasyonların faaliyetlerde bulunurken kuruluş amaçları

³ 82, 86, 94, 96 ve 106. maddelere cümle eklenerek "Suçun kadına karşı işlenmesi hâlinde..." cezalar artırılmış veya alt sınır belirlenmiştir.

doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitliğini gözecekleri” hüküm altına alınmıştır.

3. Kurumlar

Kanunlar yanında CEDAW’a istinaden veya Sözleşme hükümlerine uymak amacıyla kurulan kurumlar, birimler veya yeni görev tanımları da bulunmaktadır.

Mesela, 1985 yılında hazırlanan 5. Beş Yıllık Kalkınma Planında; ilk kez ayrı bir başlık halinde kadınlar konusu yer almış; Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından 1987 yılında “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu” kurulmuştur. 24 Ocak 1989 tarihinde İçişleri Bakanlığı, kaymakamlık sınavlarına kadınların da alınacağını açıklamış; 1990 yılında önce “Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı”, sonra Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına (ÇSGB) bağlı “Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM)” kurulmuş, 24 Haziran 1991 tarihinde de Başbakanlığa bağlanmıştır (Özdamar, 2009, ss. 89-91). Halen Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı olarak “Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)” bulunmaktadır.

24 Mart 2009’da 5840 sayılı kanunla TBMM’de “Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK)” kurulmuştur. KEFEK, Aile Bakanlığı ve BM ile birlikte, “Türkiye’de Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Elverişli Ortamın Teşvik Edilmesi BM Ortak Programı” kapsamında belirlenen 31 kanunun “toplumsal cinsiyet eşitliği” perspektifiyle gözden geçirilmesini gerçekleştirmiştir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014). KEFEK tarafından yürütülen "Türkiye’de Siyasal Liderlik ve Siyasi Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi" kapsamında; Bakanlıkların ve yerel yönetimlerin kadın-erkek fırsat eşitliği konusunda kurumsal kapasitelerinin artırılması, eşitlik birimlerinin oluşturulması ve mevzuatın gözden geçirilmesi çalışmaları devam etmektedir. (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2022).

Bunlar haricinde yürütme organları içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin politikaların belirlenmesi ve uygulanması süreçlerinde faaliyet gösteren birimler yer almaktadır. Bu yapılardan Kalkınma Bakanlığı bünyesinde “Kadın Erkek Eşitliği Birimi”, ÇSGB bünyesinde “Cinsiyet Eşitliği Şubesi Müdürlüğü”, Türkiye İstatistik Kurumu’nda (TÜİK) “Toplumsal Cinsiyet Takımı” yer almaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

CEDAW komitesine verilen raporlarda ifade edildiği üzere 1985'ten sonraki hemen her kalkınma planında kadın-erkek eşitliğine, kadınların daha fazla istihdam edilmesine, karar mekanizmalarında daha fazla yer almasına vurgu yapan maddeler bulunmaktadır. Onuncu Kalkınma Planında (2014-2018) ise doğrudan “toplumsal cinsiyet eşitliği” ifadesine yer verilmiş ve “Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlendirilmesinin” de temel amaçlardan biri olduğu ifade edilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013). On Birinci (2019-2023) ve On İkinci (2024-2028) Kalkınma planlarında bu ifade yer almamakta ancak kadın istihdamına ve eşitliğe dair vurgular devam etmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, t.y.-a, ss. 139-141, t.y.-b, ss. 40, 47, 58, 152, 171-173).

3.1. Eğitim

CEDAW'ın eğitimle ilgili de çok sayıda yansıması bulunmaktadır. Mesela mecburi eğitimin önce 8 yıla sonra da 12 yıla çıkarılması raporlarda bu kapsamda sayılmıştır. Bu sayede kız çocuklarının daha uzun süre okula gönderileceği hem evlenme yaşlarının artacağı hem de istihdamlarının çoğalacağı ifade edilmiştir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

Ders kitaplarından cinsiyete dayalı ayrımcılık içeren resim, ifade ve benzeri tüm öğelerin çıkarılması çalışmaları kapsamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği UEP 2008-2013'ün hedef ve stratejilerini gerçekleştirmek amacıyla MEB bünyesinde “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu” kurulmuş, müfredatı ve materyalleri toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla değerlendirmiştir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

Kadın hakları ve kadın-erkek eşitliği, okul öncesinden ortaöğretime kadar birçok dersin müfredatına girdirilmiştir. 8. Periyodik Raporda ders kitaplarının, MEB tarafından 2019 yılında yayımlanan “Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları”nda belirlenen ölçütler doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında hazırlandığı ifade edilmiştir (132. Madde). Aynı kılavuzun yeni versiyonunda da “toplumsal cinsiyet eşitliğine” üstü örtülü atıfta bulunulmuştur (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2019, s. 4, 2023, s. 7).

3.2. İslam Hukuku Açısından Problemliler Yerleri

3.3. Sözleşme'nin Dayandığı İlkeler Açısından

CEDAW, batı dünyasında 19. yüzyılda başlayıp 1970'lerde zirveye ulaşan feminist düşüncelerin önemli aşamalarından biridir (Taş, 2016). Avrupa kadınlarının ikinci sınıf olmaktan kurtulmak için başlattığı çaba zaman içerisinde ucuz iş gücüne ihtiyaç duyan endüstriyel yapının işine gelmiş ve özellikle uluslararası şirketler tarafından desteklenmiştir. Kadınların ezilmemesi için başlatılan hareket zamanla erkeklerle eşitlik iddiasına dönüşmüş, bunun da tezahür alanı olarak öncelikle iş dünyası gösterilmiştir. Kadınların dış dünyada çalışmasının bir hak hatta görev olduğu, çalışmamasının daha düşük statü manasına geldiği şeklindeki düşünce gittikçe yaygınlık kazanmış ve özellikle iki dünya savaşı sırası ve sonrasındaki istihdam açığı kadınlarla kapatılmıştır (Leventer & Altun Ada, 2023, ss. 288-289).

Batı dünyası olarak isimlendirilen ülkelerde büyük oranda tamamlanan bu sürecin dünyanın başka yerlerine de ihraç edilmesi için yapılan çalışmaların en önemli kavşaklarından birisi CEDAW'dır. Burada artık kadın ve erkeklerin, biyolojik fark haricinde, tamamen eşit olduğu ve bu eşitliğin yeterince sağlanmadığı, kadınlara karşı (negatif) ayrımcılık yapıldığı iddiası uluslararası bir sözleşmeyle deklare edilmiş ve bunu düzeltmek için taraf devletlere görevler yüklemiştir. İmzalandığı sıralarda yaygın kullanımı olmadığı için Sözleşme'de yer almayan "toplumsal cinsiyet eşitliği"⁴ terimi 1989'dan itibaren tavsiye kararlarında yer almaya başlamış ve zamanla Sözleşme'nin temel kavramlarından biri imiş gibi kabul edilmiş ve Komite'ye verilen raporlarda hep bu terime atıfta bulunulmaya başlanmıştır.

Kadınlara karşı ayrımcılık kabul edilen, düşünce, uygulama, örf-âdet, kültür vb. tespit edilirken alınan ölçü aslında eskiden beri erkek rolü/vazifesi kabul edilen hususlardır. Yani toplumlarca kadına yüklenen roller esas alınarak erkeklere karşı ayrımcılık yapıldığı söylenmemekte, erkeklere yüklenen roller esas alınarak kadınlara karşı ayrımcılık yapıldığı; bu ayrımcılığın da negatif yani haksız olduğu söylenmektedir. Aslında tanımlar yapılmakta ve bu tanımların doğruluğu tartışmasız gibi sunulmaktadır. Toplumda cinsler arasında farklı rol

⁴ Terimin anlamı ve İslam hukuku açısından sakıncaları için bkz. (Dursun, 2021, ss. 43-46)

dağılımı olamayacağı, bunun insan haklarına aykırı olduğu kesin bir kabul olarak ifade edilmekte, sonra da erkek rolleri kabul edilen hususlar yüceltilmekte ve kadınların da bunlara ulaşması istenmektedir. Kadın rolleri ise açıktan olmasa da dolaylı olarak küçümsenmektedir. Bunun içine annelik de dahildir.⁵ Mesela CEDAW komitesine verilen 8. Dönem raporuna karşı Komitenin eleştirileri içerisinde Türk Devleti'nin kadınların anne ve eş olarak geleneksel rolünü gereğinden fazla vurgulaması da vardır (CEDAW Komitesi, 2022).

İslam'da ise kadın ve erkeğin fitratlarında bazı farklılıklar olduğu, hükümlerin buna göre tesis edildiği net olarak ifade edilmiştir. Kur'an ve sünnet ile buna bağlı olarak fakihlerce ortaya konulan hükümlere bakıldığında kadın erkek arasındaki yaratılıştan gelen farklılıkların dikkate alındığı, hüküm tesisinde eşitliğin değil adalet ve hakkaniyetin esas olduğunu görülmektedir.⁶ Eşitliğin her zaman hatta çoğu zaman adalet olmadığı izahtan vâreste bir durumdur. Hatta mutlak eşitlik bazen zulüm getirir (Ahmed, 2010, s. 219). Nitekim spor müsabakalarında, özellikle bireysel yarışmalarda, rakipler arasında olabildiğince birbirine yakın olma aranmakta, kadın ve erkekler ayrı yarıştırmaktadır.

Eşitlik iddiasının bir sonucu da kadın ve erkeğin birbirine rakip olarak görülmesidir. Halbuki kanaatimizce kadın ve erkek birbirinin tamamlayıcısıdır.⁷ Hükümler buna göre konmalı, vazifeler buna göre yüklenmeli, haklar buna göre verilmelidir.

Sözleşme'nin dayandığı temel felsefeden birisi de bireyselliktir. Kadını bir ailenin parçası olarak ele almamaktadır (Osman, t.y.; Rakkâbî, 2014, s. 1624). Aslında 20. yüzyılın temel kavramlarından olan bireyselleşme, özgürlüğün ve bağımsızlığın ön şartı olarak tüm insanlara sunulmaktadır. Kadın, anne olarak çocukları ve ailesi ile daha fazla ilgilenen ve bu hususta daha fazla fedakârlık yapandır. Bu husus feministler ve onlara destek verenlerin tanımladığı özgürlüğün önünde engel görülmektedir. Buna göre herkes öncelikle kendini düşünmelidir. Bu düşünceyi savunanlar anneliğe ve aileye vurgu yapılmasını

⁵ Bu hususta ilginç bir yazı için bkz. Türkdoğan, Özlem. "Ana Akım Medyada Annelik Miti". *Kadın Araştırmaları Dergisi* 13 (Temmuz 2015).

⁶ Farklı hükümlerden bir kısmı için bkz. el-Bakara 2/228, 233, 234; en-Nisâ 4/3, 4, 11, 24, 34; en-Nûr 24/31; el-Ahzâb 33/59.

⁷ "Onlar (kadınlar) sizin için bir libas (örtü) siz de onlar için bir libas (örtü) mesabesindeyiz." (el-Bakara 2/187) ayeti buna işaret etmektedir.

bile ataerkil egemenliğin pekiştirilmesi olarak görmektedirler (Akgün, 2021; Kutsal Bağlar: Annelik Miti, 2019).

İslam hukukunda hükümler tesis edilirken temelde fert esas alınsa da bireysellik ön planda değildir. Mesela aile kurulurken erkeğe, mehir, nafaka, evin idaresi, çocukların terbiyesi gibi vazifeler; kadına, erkeğe itaat, çocukları ile ilgilenme, ev işlerini yerine getirme gibi görevler yüklenmiş; kadın ve erkeğe yüklenen ve farz hükmü verilen mükellefiyetlerin, sünnet, mendup, mubah gibi daha düşük statüdeki hususlarla terk edilemeyeceği belirtilmiştir (Zeydân, 1993, s. 4/265-67). Erkek kariyer uğruna hanımını ve çocuklarını ihmal edemeyeceği gibi kadın da dışarıda çalışacağı diye evdeki vazifelerini terk edemez. İslam hukukunda aile fertleri arasında nafaka sorumluluğu bulunmakta,⁸ katil diyetini ödeme genel itibarıyla kişinin en geniş manada ailesine yüklenmektedir (Aktan, 1989, ss. 248-249; *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye*, 1404, s. 29/222-23).

Her insan bir aile içinde dünyaya gelir ve annesi, babası, eşi, çocukları, yakın akrabaları, toplumu ve devletine hatta tüm insanlığa karşı çeşitli sorumlulukları vardır. Ne olduğu tam belirlenemeyen bir özgürlük adına bunların terk edilmesi İslam'a uygun olmadığı gibi, insanın yaratılışına da uygun değildir.⁹ Kadim zamanlardan beri bilginler “insan tabiatı itibarıyla sosyal bir varlıktır” demişlerdir. İnsan bu dünyada huzuru, bencilliğe varan bir bireysellikle değil başkalarına yardımcı olmakla elde edilebilir. Aile kurmak, bireysellikten vazgeçmeyi, fedakârlık yapmayı gerektirir. Bireysellikle sağlıklı ailenin bir arada olması ütopyik bir şeydir.

Bazı araştırmacılar İslam'ın kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet ayrımcılığına ilişkin bakış açısı ile CEDAW'ın bakışı arasında fazla fark olmadığını; (Ahmad vd., 2017, ss. 630-631) Sözleşme'nin ana hedefinin İslam hukuku ile uyumlu olduğu (Abdi & Sofian, 2023, s. 155; Nasîr, t.y., s. 1507; Rifqi, 2022, s. 146)

⁸ Eş nafakası için bkz. (İbn Kudâme, 1997, s. 11/347-348; Kâdî Abdülvehhâb, t.y., s. 782; Kâsânî, 1406, s. 4/15-16) Evlat nafakası için bkz. (E.-H. A. b. M. b. H. el-Basrî el-Mâverdî, 1999, s. 11/478-479; Muhammed b. Hasan Şeybânî, 2012, s. 4/35) Ebeveyn nafakası için bkz. (İbnu'l-Cellâb, 2007, s. 2/63; Müzenî, 1983, s. 339) Diğer akrabalar için bkz. (İbn Kudâme, 1997, s. 11/381; Muhammed b. Hasan Şeybânî, 2012, s. 4/548-549, 10/340)

⁹ Kısa bilgi için bkz. <https://limbuspsikiyatri.com/neden-sosyal-iliskilere-ihhtiyac-duyuyoruz/#:~:text=%C4%B0nsan%20do%C4%9Fada%20yaln%C4%B1z%20ba%C5%9F%C4%B1na%20g%C3%BC%C3%A7s%C3%BCz.do%C4%9Fa%20kar%C5%9F%C4%B1s%C4%B1nda%20ayakta%20durmay%C4%B1%20ba%C5%9Far%C4%B1r.> erişim: 4.04.2024.

kanaatindedirler. Anlaşıldığı kadarıyla bu araştırmacılar Sözleşme'deki "ayrımcılık" ifadesini zulüm/haksızlık olarak yorumlamaktadırlar. Eğer böyle bakılırsa bu yoruma hak verilebilir ve maddelerin düzenlenmesinde bazı problemler olsa da ana hedefte sıkıntı olmadığı ifade edilebilir. Ancak başlıkta özellikle "zulüm" kelimesi değil "discrimination/ayrımcılık/temyiz" kelimesi kullanılmış ve Komitenin açıklamalarında nihai hedefin mutlak eşitlik olduğu farklı şekillerde defalarca ifade edilmiştir (CEDAW Komitesi, 2004). Eğer haksızlık kastedilseydi buna göre bir kelime seçilmesi ve adalete daha fazla vurgu yapılması gerekirdi. Bu sebeple CEDAW'ın bakış açısının büyük oranda İslam hukuku ile uyumlu olduğunu söyleme imkânımız bulunmamaktadır.

4. Sözleşme Maddelerinin Değerlendirilmesi

4.1. Birinci Madde

Sözleşme'nin birinci maddesinde "Kadınlara karşı ayrımcılığın tanımı" yapılmıştır. Buna göre, "kadınların erkeklerle siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlarda eşit olması için gereken haklardan yararlanmalarını veya bu haklarını kullanmalarını engelleme amacı taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama" kadına karşı ayrımcılık anlamına gelmektedir.

Bu maddede belirtilen siyasal eşitlik sadece oy vermeyi kapsamamakta, siyasi partilerde, mecliste ve yönetim kadrolarında kadınların erkeklerle eşit şartlarla bulunmasını da içermektedir. Ekonomik eşitlik, tüm ticari faaliyetler veya işlerde erkek ve kadının aynı düzeyde tutulmasını; sosyal eşitlik, dış dünyada her yerde erkek ve kadın için ayırım yapılmayıp tek cins gibi davranılmasını, eğitimde arada bir farklılık gözetilmemesini kapsamaktadır. Bu madde daha sonra büyük oranda "toplumsal cinsiyet eşitliği" şeklinde ifade edilmeye başlanmıştır. Ayrımcılık, "toplumsal cinsiyete dayalı şiddet" olarak tanımlanmıştır. Nitekim 1992 tarihli 19 sayılı GTK Genel Açıklamaların 6 ve 7. maddesinde bu husus ifade edilmiştir.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi böyle bir eşitlik tanımı İslam hukuku açısından doğru değildir ve çok sayıda problemi beraberinde getirir. İslam hukukunda hükümler tesis edilirken kadın ve erkeğin yaratılış farkları dikkate alınmış ve

ayet-i kerime¹⁰ ile eşlerin birbirlerinden farklı özelliklerine haset etmemeleri, bunları çekişme vesilesi olarak kullanmamaları istenmiştir. Bu ayetin inme sebebi olarak bazı kadınların erkeklere dair hükümlerden bir kısmını temenni etmeleri ve bu minvalde Ümmü Seleme'nin (r.anha), "Yâ Rasûlallah! Erkekler gazâyâ çıkıyorlar, biz çıkamıyoruz ve biz mirastan ancak yarım hisse alıyoruz" dediği rivayet edilmiştir (Ahmed b. Hanbel, 2001, s. 44/320 (no. 26736); Tirmizî, 1975, s. "Tefsir", 5 (no. 3022)).

İslam hukukunda çok sayıda hükmün erkek ve kadına göre farklı tesis edildiği bilinmektedir. Mesela, ibadetlerle alakalı farklı hükümler bile¹¹ kadın ve erkek arasında farklılık gözetildiğini göstermektedir. Ancak bu ayrımcılık yapmak değil, yaratılışları dikkate almak ve adaleti sağlamak içindir.

4.2. İki ve Üçüncü Madde

Sözleşme'nin 2. maddesi ayrımcılığı engellemek, eşitliği sağlamak için hukuki düzenlemeler yapılmasını ve buna göre tedbirler alınmasını Taraf Devletlerden istemektedir. Buna göre Taraf Devletler, kadınlara karşı ayrımcılığın her biçimini yasaklamalı ve bunları tamamen tasfiye etmelidir. Bunun için de kadın-erkek eşitliği prensibi başta Anayasa olmak üzere tüm mevzuata dahil edilmeli ve ayrımcılık için yaptırım uygulayacak kanunlar çıkarılmalıdır. Kadınlara ayrımcılık öngören kanunlar kaldırılmakla yetinilmemeli, gelenek ve uygulamaların da kaldırılması için tedbirler alınmalıdır.

CEDAW Komitesi tarafından 2010 yılında alınan 28 sayılı GTK ile bu maddenin anlamı ve kapsamı hakkında geniş bir açıklama yapılmıştır. Bu açıklamalara göre, her ne kadar Sözleşme'de sadece cinsiyete dayalı ayrımcılık yazılsa da Sözleşme'nin 1. Maddesi yanı sıra 2/f ve 5/a maddeleri de "kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı" da kapsamaktadır. Şahısların yaptığı ayrımcılığa da tedbir alınmalı ve sadece hukukî değil fiilî eşitlik de sağlanmaya çalışılmalıdır (CEDAW Komitesi, 2010).

¹⁰ "Bir de Allah'ın bazınıza diğerinden fazla verdiği şeyleri temenni etmeyin! Erkeklerle çalışmalarından bir nasip vardır, kadınlara da çalışmalarından bir nasip vardır. Çalışın da Allah'tan fazlını isteyin, her halde Allah her şeye alîm bulunuyor." (en-Nisâ 4/32)

¹¹ Kadınlara Cuma namazının, cihada çıkmanın farz olmaması, hayızlı günlerde namaz ve oruçla mükellef olmamaları vb. hükümler buna örnek verilebilir.

Kadınların, cinsel yönelim ile cinsel kimlik nedenleriyle de ayrımcılığa maruz kalmaları engellenmelidir (CEDAW Komitesi, 2010). Bu husus 32 sayılı GTK’nda daha açık yazılmış, “lezbiyen, biseksüel, transgender (LBT)” kadınların da buraya dahil edilmesi gerektiği söylenmiştir (CEDAW Komitesi, 2014). Kararlar “geciktirilmeksizin” alınmalı ve siyasi, sosyal, kültürel, dini, ekonomik vb. hiçbir gerekçe gösterilmemelidir (CEDAW Komitesi, 2010).

Komite devletlerin yaptıkları düzenlemelerde, aldıkları tedbirlerde, “toplumsal cinsiyet adaleti/gender equity” kavramını kullanmamalarını, sadece kadın erkek eşitliği (equality of women and men) ifadesini veya “toplumsal cinsiyet eşitliği /gender equality” kavramını kullanmalarını istemektedir (CEDAW Komitesi, 2010).

Komite’ye göre, aile hukukunun dine dayalı düzenlenmesi, Sözleşme’nin madde 5, 15 ve 16 ile birlikte 2. Maddesi’ne de ters düşmektedir (CEDAW Komitesi, 2013). Devletlerin yeterli düzenlemeyi yapıp yapmadığına da Komite karar verecektir (CEDAW Komitesi, 2010).

Komite’nin tavsiye kararındaki açıklamalarından net olarak anlaşıldığı üzere kanunların CEDAW ilkeleri çerçevesinde düzenlenmesi istenmiş, bu hususta din, örf âdet dahil hiçbir mazeret kabul edilmemiştir. Sözleşme’yi düzenleyenler ve Komite kendilerini ulusal hukuktan üstün gördüğü gibi dinden, dolayısıyla dinî hükümleri vazedenden de üstün görmektedir.

İslam hukukunda hüküm kaynakları ve hiyerarşisi de bu kaynaklardan nasıl hüküm istinbat edileceği de bellidir. Kur’an, sünnet, icma olarak ifade edebileceğimiz temel kaynaklara aykırı hiçbir hüküm tesis edilemez ve bu kaynaklarda açıkça yer alan bir hüküm yok sayılamaz. Bu durum fertleri bağladığı gibi devletleri de bağlar. Bu sebeple isterse uluslararası olsun, İslam hukukunun kaynakları ve ilkelerine aykırı bir düzenleme yapılamaz. Ancak Komite bu hususta Sözleşme’yi ve kendini en üstte konumlandırmakta ve istediği düzenlemelere engel dinî bir gerekçeyi dahi kabul etmemektedir.

Sözleşme’nin 3. maddesi, Taraf Devletlere hukukî olarak yaptıkları düzenlemelere paralel olarak, her alanda gerekli her türlü tedbiri alma yükümlülüğü getirmektedir. Komite bu tedbirlerin aile içinde de alınmasını ve bunların yerine getirilmesine dinî gerekçeler dahil hiçbir engelin çıkarılmamasını istemektedir (CEDAW Komitesi, 1994).

Aile içine devletin fazlasıyla müdahalesini getiren ve belli bir düşünceye göre alınan kararların dayatılmasına yol açabilecek bu madde büyük oranda hükümetler tarafından takip edilmiştir. Mesela Türkiye’de çıkarılan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun bu minvaldedir. Bu kanunla devletin şiddet bahanesiyle aile içine karışabilmesi olabildiğince genişletilmiştir.¹² Ayrıca TCK’ya göre (86/3 madde) yabancılar arası basit yaralamalı şiddet özel hukuk davası olarak görülüp şikâyet geri çekildiğinde düşerken, aile içinde olduğunda kamu davası olarak görülmekte ve mağdur şikâyetini çekse bile dava devam etmektedir.

İslam hukukunda ise aile içi ilişkiler büyük oranda özel hukuk alanında görülmüş, devletin müdahalesi önemli oranda azaltılmıştır. Şikâyet konusu olmadığı müddetçe aile içine müdahale anlamına gelebilecek şeylerden uzak durulmuş; nikah ve talakla ilgili hükümler bile büyük oranda sivil alanda bırakılmıştır.

4.3. Dördüncü Madde

Sözleşme’nin 4. Maddesi, “erkekler ile kadınlar arasındaki eşitliği fiilen gerçekleştirmeyi hızlandırmak için Taraf Devletlerin aldıkları geçici tedbirler” ile “anneliği korumak amacıyla alınan bütün özel tedbirler”in ayrımcılık kabul edilmeyeceğini öngörmektedir.

Bu madde ile ilgili 25 sayılı GTK’ında (1999) geniş bir açıklama yapılmıştır. Buna göre, bu madde, Sözleşme’nin kadınlar ile erkeklerin hem hukuken hem de fiilen eşit olması şeklindeki genel amacı ve hedefi bağlamında yorumlanmalıdır (4. Madde). Geçici özel önlemler, çok kere kadınların geçmişte maruz kalmış oldukları ayrımcılığın sonuçlarının telafisi olarak işlev görmektedir. Komite, bu tür önlemleri alan ve uygulayan Taraf Devletlerin erkeklere karşı ayrımcılık yaptıkları görüşünde değildir.

Komite, Taraf Devletlere, yapılanları takip için, cinsiyete göre ayrılmış istatistiki veriler toplamasını tavsiye etmiş (35. madde) ve raporlarda bu hususların yer almasını istemiştir.

¹² Mesela Kanununun 8/2 maddesine göre aile içi şiddet olduğu düşünülen durumlarda tedbir kararını mağdurun yanında, hâkim, savcı, Aile Bakanlığı ve kolluk görevlileri de talep edebilmektedir.

Sözleşme'nin ortaya çıkmasına neden olan ana fikre ve Sözleşme'de düzenlenen kadın-erkek eşitliğine aykırı olan bu madde Komite tarafından, daha önceki haksızlıkların telafisi olarak sunulmuştur. Ayrıca Komite, “özel önlemler” teriminin “kadınlara zayıf, kırılğan ve topluma katılmak ve rekabet gücüne ulaşmak için ekstra veya “özel” önlemlere ihtiyaç duyan bir kesim imajı yüklediğinin” (21. Madde) farkındadır. Bunu “özel'in gerçek anlamının, önlemlerin belirli bir hedefe hizmet etmesiyle ilgili” olduğuyla açıklamıştır.

İslam hukukunda, kadınlarla erkekler arasında bazı fitrat farklılıkları olduğu en baştan kabul edildiğinden hükümler de ona göre tesis edilmiştir. İster buna özel önlemler denilsin isterse yaratılışa göre hükümler denilsin fark etmez. Mesela, prensip olarak kadının evin geçimini sağlamak ve dış dünyada çalışmak mecburiyeti yoktur (Kâsânî, 1406, s. 4/16; Zeydân, 1993, s. 4/265-67). Bunun çok çeşitli maksatları olsa da en temelde anneliği korumak olduğunu söyleyebiliriz.

Aslında Sözleşme, bu maddenin özellikle (b) paragrafı ile çelişmektedir. Hem anneliği korumak için özel önlem alınması kabul edilmekte hatta alınması istenmekte hem de anneliğin önüne geçecek her tür düzenleme yapılması istenmektedir. Özellikle kadının dış dünyada istihdamının bu hususta nasıl bir engel teşkil ettiği bilinmekte, devletler kadın istihdamının devam edebilmesi için anne olan kadınlarla ilgili daha fazla düzenleme yapma ihtiyacı hissetmektedir. Buna rağmen kadın istihdamının yüksek olduğu ülkelerde nüfusun azalmasının önüne geçilememektedir.

5. Beşinci Madde

Sözleşme'nin “Önyargıların ve geleneklerin tasfiye edilmesi” başlıklı 5. Maddesinde, Taraf Devletlerden, a) cinsler arasında aşağılık veya üstünlük ile kadın ve erkeklere basma kalıp roller (stereotype/kalıp yargı) olduğuna dair önyargılar ve geleneklerin tasfiye edilmesi için erkek ve kadınların sosyal ve kültürel davranış tarzlarını değiştirmek, b) anneliğin toplumsal bir işlev kabul edilip çocuğun büyütülmesinde ve yetiştirilmesinde erkeklerin ve kadınların ortak sorumluluk alması için gerekli tedbirleri almaları istenmiştir. Bu madde Tavsiye kararlarında 2/f ve 16. madde ile birlikte değerlendirilmiştir (CEDAW Komitesi, 1992, 1994).

Komite çok eşliliği 5/a maddesine aykırı görmektedir (CEDAW Komitesi, 1994). Yukarıda geçtiği üzere Komite 5/a maddesinin “kadına yönelik toplumsal

cinsiyete dayalı ayrımcılığı” da kapsadığı kanaatindedir.¹³ Buna dayanak olan, din, örf-âdet, kanun, gelenek vb. her ne varsa ortadan kaldırılmalıdır (CEDAW Komitesi, 2017).

Bu madde ile ilgili söylenebileceklerin bir kısmı 2. madde ile ilgili açıklamada geçmişti. Diğer söylenebilecekler de Aile ile ilgili olan 16. maddenin açıklamasında ifade edilecektir. Ancak burada “anneliğin toplumsal bir işlev kabul edilmesi”nin İslam hukuku ile uyumlu olmadığını ifade etmemiz gerekir. Bu maddeye göre kadın sadece çocuğu doğuran olacak, annelik ise topluma kalacaktır. Halbuki İslam hukukunda hidane olarak terimleştirilen, “küçük çocuğun bakımı, terbiye ve gözetim” hakkı kural olarak anneye aittir (Bardakoğlu, 1998, s. 467; Mâtürîdî, 2005, s. 10/68). Anne, olmadığı veya bunu reddettiği zaman diğerlerine geçer. Bunda da öncelik, teyze, anneanne, hala, babaanne gibi annelik yapabileceklerdedir.

5. 1. Yedi ve Sekizinci Madde

Sözleşme'nin 7. maddesi, kadınların seçme, seçilme, siyasete ve devlet idaresine katılma, memur olma haklarını; 8. madde ise hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil edebilme haklarını düzenlemektedir.

Komite, 7 ve 8. maddeler ile alakalı 23 sayılı GTK (1997) yayımlamış ve burada maddenin içeriği ile ilgili açıklamalar yapmıştır. Buna göre:

Taraf Devletlerin bu madde kapsamındaki yükümlülükleri, politika ve kamu hayatının tüm alanlarını kapsamaktadır. Hem kamunun her tür politikasında hem de sivil toplumun tüm örgütlenmelerinde (siyasi parti, sendika, meslek vb.) kadınların yer alması gerekmektedir (5. madde). Tüm toplumlarda kadınların kamu hayatına aktif katılımını engelleyen en önemli etmenler, kültürel değerler, dinî inanışlar ve çocuk bakımının erkekler tarafından üstlenilmemesidir (10. madde).

Kadınların kraliyet/devlet başkanlığı makamlarına atanmalarının, devlet adına görev yapan dinî veya geleneksel mahkemelerde hâkim olarak görev yapmalarının ve orduya katılımlarının engellenmesi, kadınlara karşı ayrımcılık olup Sözleşme'de yer alan ilkelere aykırılık teşkil etmektedir (31. madde).

Taraf devletler 7 ve 8. maddede istenilenleri gerçekleştirmek için özel önlemler dahil her düzenlemeyi yapmalı, tedbirler almalıdır. Raporlarda bu husustaki değişiklikler ve istatistikler yer almalıdır (41-50. madde).

Bu maddeye yapılan açıklamalarda da Komite'nin mantığı, yani Sözleşme'nin ve dayandığı felsefenin din dahil her şeyden üstün olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca idarecilik, devlet memuru olmak, siyasi partilerde görev almak, uluslararası örgütlerde vazife yapmak, asker olmak gibi hususlar üstünlük vesilesi, dolayısıyla çocuk yetiştirmek ve aile içi vazifelerden daha değerli şeklinde sunulmuştur.

İslam'ın üzerinde bir şey olamayacağı tartışmasız bir husus iken, insanların kıymet verdiği hususların üstünlük vesilesi olması veya daha değerli kabul edilmesi de İslamî bakış açısından doğru değildir. Ayrıca bu maddede öngörülen kadının devlet başkanı olması, fakihlerin ittifakına göre caiz değildir. Hanefiler haricindeki mezheplere göre kadın hâkim de olamaz. Ancak Hanefiler, had ve kısas davaları haricinde hâkim olabileceklerini söylemişlerdir (el-Mevsûatü'l-fikhiyye, 1404, s. 21/269; Hâfîb Şirbînî, 1994, s. 5/418-19; İbn Kudâme, 1997, s. 14/12; İbnü'l-Hümâm, 1970, s. 7/297-98; Râfi'î, 1997, s. 11/71). Sadece İbn Hazm kadının her davada hakimlik yapabileceğini söylemiştir (İbn Hazm, t.y., s. 8/427-28). Taberî'nin de aynı görüşte olduğu aktarılmıştır (E.-H. A. b. M. el-Mâverdi, t.y., s. 110).

Mustafa Sıbâî'ye göre, devlet başkanlığı haricinde, kadınların ister kanun ve nizam koymak isterse de denetim için olsun seçimlerde aday olup devletin çeşitli birimlerinde yer almasına şer'an bir engel yoktur. Ancak bu görevler yapılırken şu farzlara dikkat edilmelidir: 1- Aile içinde görevlerin ihmal edilmemesi, 2- tesettüre riayet, 3- yabancı erkeklerle ihtilattan özellikle halvetten kaçınılması, 4- mahremi olmaksızın sefer mesafesine yolculuk yapılmaması. Sıbâî, bu şartların oluşmadığı yerlerde çalışmanın caiz olmadığını söylemektedir (Sıbâî, 1999, ss. 125-126).

5.2. Onuncu Madde

Sözleşme'nin, eğitim hakkını düzenleyen 10. maddeyle a) kadınlara da meslek eğitimi verilmesi; b) kadınların erkeklerle aynı öğretimi alması, aynı sınavlara tabi tutulmaları; c) karma eğitimin ve kalıplaşmış rolleri tasfiye edecek eğitim türlerinin teşvik edilmesi; f) kız çocuklarının okuldan ayrılma oranlarının

düşürülmesi; g) spor ve beden eğitimine erkeklerle birlikte katılmalarını sağlanması; h) aile planlaması hakkında bilgi verilmesi istenmektedir.

Sözleşme'nin düzenlenmesinde ana etkenlerden biri olarak gördüğümüz, kadın istihdamı ile bağlantılı olan bu maddede erkeklerin kadınlara verilen eğitime değil kadınların erkeklere verilen eğitime tâbi olmasının istendiği görülmektedir. Aradaki yaratılış farkları tamamen göz ardı edilerek kadınların erkeklerle aynı meslekî eğitimleri alması, aynı imtihanlara tabi tutulmaları, karma eğitime teşvik edilmeleri ve spor, beden eğitimi aktivitelerini beraber yapmaları istenmiştir.

Bütün bunların İslam hukukundaki çok sayıda hükmü ihlal ettiği çok nettir. Buluğa ermiş kız ve erkeklerin aynı ortamda eğitim almaları bile uygun değilken (Zeydân, 1993, s. 3/431-432), karma eğitimin teşvik edilmesi, özellikle kadın tesettürü açısından problem teşkil edilen sporların birlikte yapılması asla tasvip edilemeyecek hususlardır. İslam kadınının eğitim almasını da spor yapmasını da teşvik etmektedir. Ancak bunların şartları vardır.¹⁴ Ayrıca karma eğitimin özellikle kızların başarısını düşürdüğüne, ayrı eğitim alan kızlar açısından çok daha faydalı olduğuna dair araştırmalar bulunmaktadır.¹⁵

Bunun yanında adeta kadınların erkekleşmesinin tavsiye edilmesi hatta istenmesi, İslam'ın en temel değerleri ile de çelişmektedir. Bu hususla ilgili hem ayet-i kerimeler¹⁶ hem de hadisler (Buhârî, 1422/2001, Kitap "Libâs", 59-60 (no. 5546-47); Ebû Dâvud, 2009, Kitap "Libâs", 31 (no. 4097) bulunmaktadır. Şeytanın Allah'a meydan okuyarak yaratılışı değiştireceğini söylediğini anlatan Nisa suresi 118-119. ayetleri tefsir eden âlimler kadını erkekleştirmeye, erkeği kadınlıştırmaya dönük her eylem ve hali buraya girdirmişlerdir. (Kurtubî, 1384, s. 5/391-93; Taberî, t.y., s. 9/215-223; Yazır, 2021, s. 2/445-446) Elinde kına olmayan bir kadına Rasûlullah (s.a.v.), "sizden biri elini erkek eli gibi boş bırakmasın" buyurarak (Halîmî, 1979, s. 3/238; Kurtubî, 1384, s. 5/393) bu hususta bile benzeşme istememiştir.

¹⁴ Kadınların spor yapabilmesinin şartları için bkz. (Çarîr, 2011, ss. 49-51)

¹⁵ (Gamerî, t.y.) Bu konuda yapılan diğer araştırmalar için bkz. (Rakkâbî, 2014, ss. 1669-1676)

¹⁶ Mesela Nisâ 4/118-119; er-Rûm 30/30.

5.3. On birinci Madde

Çalışma hakkı başlıklı 11. madde kadınların erkeklerle eşit düzeyde istihdamını öngörmektedir. Çalışmayı vazgeçilmez bir hak olarak tanımlayan Sözleşme, Taraf Devletlerden evlilik ve annelik sebebiyle ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını, hamilelik ve annelik sebebiyle işten çıkarılmanın engellenmesini, çalışan annelere destek amacıyla çocuk bakım yerleri açılmasını istemiştir. Bu madde kapsamına giren koruyucu kanuni tedbirlerin, “bilimsel ve teknolojik bilgilerin ışığında periyodik olarak gözden geçirileceği ve gerekli görüldüğü takdirde düzeltileceği, kaldırılacağı veya genişletileceği” de hüküm altına alınmıştır.

Komite çeşitli Tavsiye kararlarında bu maddeye atıflarda bulunmuştur. Bunların bir kısmına göre:

Aile işletmelerinde kadınların ücretsiz ve sigortasız çalıştırılmaları Sözleşme’ye aykırı bir kadın istismarıdır (CEDAW Komitesi, 1991). Taraf devletler kadınların ücretsiz ev içi faaliyetlerinin ölçümü için gerekli çalışmaları yapmalıdır (CEDAW Komitesi, 1991). Ailede partnerler dilediği mesleği seçebilmelidir (CEDAW Komitesi, 1994).

Bu madde, Sözleşme’nin ana hedeflerinin başında gelen kadın istihdamını doğrudan düzenleyen maddedir. Madde kadınların dış dünyada olabildiğince istihdam edilmesini temin edecek şekilde düzenlenmiş ve öyle de açıklanmıştır. Komite’ye verilen raporlarda da en fazla üzerinde durulan konu kadın istihdamı ile ilgili verilerdir. Komite aile işletmelerine de karışmakta, ev içinde kadınların yaptıkları faaliyetlerin ekonomik olarak ölçülmesini isteyerek aslında kadın emeğini paraya çevrilen bir meta haline getirmektedir. Çocuk bakım ve terbiyesini de anneden alarak topluma vermekte, aslında profesyonel işçilerin eline bırakmaktadır.

İslam hukukuna göre kadının dış dünyada çalışma yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bununla birlikte çalışmak isterse şartlarına uygun olmak şartıyla çalışabilir. Bu şartlar: Şer’i tesettüre riayet, halvet ve ihtilattan kaçınmak, evliyse kocası, değilse velisinin izin vermesi, fitrat ve tabiatına uygun helal bir iş olması, ev işleri ve çocukların terbiyesi gibi temel görevlerini ihmal etmemesidir (Maiye, 2019, s. 141).

Kadının işgücü piyasasına çıkıp erkeklerle rekabete girmesinin boşanmaları artırdığı, en azından çocuk sayısını çok düşürdüğüne dair çok sayıda araştırma ve veri bulunmaktadır.¹⁷ Nitekim Türkiye’de de benzeri süreç işlemlenmektedir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, aile işletmesi de olsa kadının burada çalışma sorumluluğu yoktur. Kendi rızası ile çalıştığı zaman buna isterse ücret takdir edilir. Ancak genellikle sağlıklı ailelerde işletme tüm aileye ait görüldüğü için bu tür hususlar konuşulmaz. Bunun ısrarla gündeme gelmesi evin hanımının diğer işçiler statüsüne indirilmesini getirir.

6. On ikinci Madde

Sözleşme’nin Sağlık hakkı başlıklı 12. maddesinde sağlık hizmetlerine erişimde kadın-erkek eşitliği temelinde önlemler alınması ve kadınlara hamilelik ve doğumla ilgili gereken hizmetlerin verilmesi istenmiştir.

Komite’nin bu maddeyle ilgili yayımladığı 24 Sayılı GTK’nda (1999) yer alan hususların önemli bölümü gereken şeyler olmakla birlikte İslam hukukuyla doğrudan uyumsuz veya içinin İslam hukukuna ters şekilde doldurulabileceği konulara da yer verilmiştir. Ana başlıklar halinde şunlar sayılabilir:

Tüm düzenlemelerde toplumsal cinsiyet bakış açısının hâkim olması (31/a madde); aile planlaması, doğum kontrolü ve cinsel eğitim (17, 18 ve 23. madde); kürtajın kolaylaştırılması (11. madde) ve yasaklayan hükümlerin kaldırılması (14 ve 31/c maddeleri); kocanın karısı ile istemediği halde ilişkiye girmesinin evlilik içi tecavüz kabul edilip bunun için tedbir alınması (18. madde).

Bu maddeyle bağlantılı başka tavsiye kararları da vardır. Bunlarda da burada geçen hususlarda ısrar edilmiştir (CEDAW Komitesi, 2016).

Sağlık hizmetlerinde herhangi bir ayrımcılık yapılmaması, yapılacaksa kadınlar lehine yapılması normal ve doğru olanıdır. Ancak Sözleşme’de yer almamasına rağmen Komite’nin hem tavsiye kararlarında hem de raporlara verdiği cevaplarda ısrarla kürtajı sadece kadına ait bir hak görmesi başlı başına ciddi bir problemdir. Fakihlere göre zaruret hali olmadığı müddetçe bir ceninin hayatına son vermeye kimse karar veremez. İster anne ister baba isterse devlet olsun hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktur (el-Mevsûatü’l-fıkhiyye, 1404, s. 2/57). Zaruret

¹⁷ Böyle bir çalışma için bkz. Robert H. Weller, “Wife’s Employment and Cumulative Family Size in the United States, 1970 and 1960”, *Demography* 14/1 (01 Şubat 1977), 43-65.

hali de kadının hayatının tehlikeye girme durumudur. Bu sebeple ceninin öldürülmesi veya ölümüne sebep olma durumunda ceza öngörülmüştür (İbn Nüceym, t.y., s. 8/389-90). Çocuk doğana kadar anne vücudunun bir parçası ve bu hususta da istediği kararı annenin verebileceği düşüncesinin İslam hukukuna aykırı olduğu çok açık olduğu gibi insanî değerlere de aykırıdır.¹⁸

Bunun haricinde, kocanın hanımıyla ilişkisini tecavüz kapsamına girdirmek de İslam hukuku ile bağdaşmamaktadır. Fakihlerin açıkça belirttiği üzere evlilikten asıl gaye cinsel ilişkidir. Bu sebeple karı veya koca meşru mazeret olmaksızın bundan imtina edemezler.(Bilmen, 1985, s. 2/33) Hatta meşrû mazereti olmadan kocasının ilişki talebini reddeden kadına Allah'ın laneti olacağına dair hadisler gelmiştir (Buhârî, 1422/2001, Kitap “Bed’ü'l-Halk”, 7 (no. 3237), “Nikâh”, 86 (no. 5193)). Erkeğin de -eğer bir özü yoksa- eşinin ilişki isteğine icabeti vaciptir (Bilmen, 1985, s. 2/165; Zeydân, 1993, s. 7/239-243).

Dikkat çekici bir husus da doğum kontrolü ve aile planlamasına yapılan aşırı vurgudur. Doğum kontrolü İslam hukukunda genellikle azile kıyasen incelenmiştir. Azil, Hanefîler, (Cessâs, 2010, s. 4/444-45; Kudûrî, 2006, s. 9/4510) Malikîler (Sıkkîlî, 2013, s. 9/351) ve Şafiîlere (E.-H. A. b. M. b. H. el-Basrî el-Mâverdî, 1999, s. 9/320) göre ise haramdır. Şafiîlerde tercih edilen görüşe göre, diğer mezheplerde ise ihtilafsız şekilde hür hanımın izni şarttır. Yoksa caiz değildir. Azille göre mubah; Hanbelilere (İbn Kudâme, 1994, s. 3/84) göre tenzihen mekruh; Zahirilere (İbn Hazm, t.y., s. 9/222-23) ilgili bu fetvaya istinaden zamanımızda genel kabul edilen görüş doğum kontrolünün caiz olmasıdır.

Ancak bunun kadın ve erkeği kısırlaştıracak bir metotla olmaması gerekir (Omran, 1997, ss. 210-213). Azil erkek tarafından olan bir korunma yöntemi iken hanımdan izin alınma zorunluluğunun getirilmesi, kadın tarafından yapılacak bir korunma durumunda da erkekten izin alınması gerekeceğini göstermektedir. Bir diğer husus da bu konunun karı-kocayı ilgilendirmesidir. Bunun fertlere dayatılması, gereklilik gibi sunulması doğru değildir.

6.1. On beşinci Madde

“Hukuk önünde eşitlik hakkı” başlıklı 15. maddeye göre Taraf Devletler, “kadınların erkeklerle hukuk önünde eşitliğini” (15/1); “kadınların erkeklerle

¹⁸ Et-Tekvir 81/8-9.

aynı hukuki ehliyete sahip olmalarını” (15/2); “kadının hukuki ehliyetini kısıtlamaya yönelik sonuç doğuran bütün sözleşmelerin ve her türlü özel belgenin hükümsüz sayılacağını” (15/3) ve “seyahat, yerleşme ve konut seçme özgürlüğü hususunda erkeklere ve kadınlara eşit haklar tanımayı” (15/4) kabul eder.

Bu maddeyle ilgili tavsiye kararlarında dikkat çekici hususlar şunlardır:

Kadınların şahitlikleri erkekle aynı düzeyde olmalıdır (CEDAW Komitesi, 1994). Dine de dayansa evlilik, boşanma, evlilikte edinilen malların paylaşımı, miras, vesayet, evlat edinme gibi aile hukuku ile ilgili kanunlardaki ayrımcılık giderilmeli ve buna göre hukukî düzenlemeler yapılmalıdır (CEDAW Komitesi, 2013).

Dine ve örf'e dayalı kanunlar Sözleşme'nin fiilî eşitlik ilkesine göre yorumlanmalıdır. Adalet sistemine toplumsal cinsiyet bakış açısı yerleştirilmelidir. Kürtaj suç olmaktan çıkarılmalıdır. Fuhuş sektöründekiler, zinayla suçlananlar, lezbiyenler, biseksüeller, trans kadınlar, kürtaj yaptıranlar dahil hiçbir kadın suçlu görülmemeli ve ayrımcı davranılmamalıdır. Kadına yönelik şiddet vakalarında ispat hususunda genişlik sağlanmalı, kadınların koruma kararı başvurularında gecikilmemelidir (CEDAW Komitesi, 2015).

Hukuk önünde eşitlik en tabii hususlardan biridir. Ancak hukukta aslanan adalettir ve eşitliğin her zaman adalet getirmediği de bilinmektedir. İslam hukukunda da genel prensip hukuk önünde eşitlik olmakla birlikte eşitliğin adalet getirmediği durumlarda kadın ve erkeğe farklı uygulamalar söz konusu olmuştur. Bunların tamamına yakını da kadın lehine olanlardır. Bunlardan birkaç örnek vermek gerekirse, had cezalarında kadın erkek arasında farklılık olmamasına rağmen Hanefiler mürted kadının öldürülmeyip hapsedileceğini söylemişler; (Cessâs, 2010, s. 6/120) tüm mezheplerce, had cezası uygulanacak kadın hamile olması durumunda cezanın erteleneceği; (İbn Kudâme, 1997, s. 11/567; Müslim, 1374-75/1955-56, Kitap “Hudûd”, 22; Zeyla'î, 1313, s. 3/175) tazir cezalarında ise hâkimin kişilerin durumuna göre farklı cezalar verebileceği kabul edilmiştir (Kâsânî, 1406, s. 7/64).

Maddenin öngördüğü şahitlikte, velayette ve seferilikte eşitlik İslam hukukuna aykırıdır. Kadınların had cezalarında şahitlik yapamayacağı, hak doğuran akitlerde iki kadının bir erkeğe denk tutulacağı üzerinde ittifak vardır (İbn Kudâme, 1997, s. 14/126-127; Muhammed b. Hasan Şeybânî, 2012, s. 11/555).

Şahitlik bir hak değil vazifedir. Aslında kadınlar bir vazifeden muaf tutulmaktadır. Yoksa tek kadın şahit ile sabit olan hususlar da bulunmaktadır.¹⁹

Nikahta Hanefîlerin denklik arayıp velilere bu hususta mahkemeye başvurma hakkı verilmiş; (Serahsî, 1414, s. 5/35-36) diğer mezheplerde ise kızın evlenebilmesi için veli izninin şart koşulmuştur (el-Mevsûatü'l-fikhiyye, 1404, s. 11/253; İbn Kudâme, 1997, s. 9/345; İbn Rüşd, 1988, s. 1/472; Şâfiî, 1990, s. 7/234).

Bazı istisnai haller haricinde bir kadının sefer mesafesine yanında mahremi olmadan yola çıkamayacağı üzerinde de ittifak vardır (İbn Kudâme, 1994, s. 1/469-70; İbn Rüşd, 1988, s. 3/470; Serahsî, 1414, s. 4/111-12; Şâfiî, 1990, s. 2/178).

Komite'nin Tavsiye kararlarında dine dayalı da olsa Sözleşme'ye aykırı gördükleri hükümlerin değiştirilmesini veya yorumlanmasını istemesi, kendilerini dinin üstünde gördüklerinin açık ifadesidir. Buna bağlı olarak da İslam aile hukukunun çok sayıda hükmünün kaldırılmasını, kürtajın ve sapkınlıkların suç olmaktan çıkarılmasını istemektedirler. Bu hususlar İslam hukuku açısından kabul edilemeyeceği gibi İslam akaidi açısından da problemlidir.

6.2. On altıncı Madde

Sözleşme'nin en geniş maddelerinden olan ve "Evlenme ve aile ilişkileri alanındaki haklar" başlığını taşıyan 16. maddenin başlangıcında, Taraf devletlerin evlilik ve aile ilişkileri açısından kadın ve erkek arasında ayrımcılığı tasfiye edeceği ve eşitlik sağlayacağı belirtilmiş ancak bununla yetinilmemiş, detaya girilmiştir. Buna göre kadınlar erkeklerle, 1/a) evlenmede; b) serbestçe eş seçmede ve kendi rızasıyla evlenmede; c) evlilik içinde ve boşanma sırasında; d) anne ve baba olarak çocuklarla ilgili konularda; e) çocuk sayısına ve dünyaya getirilme zamanına serbestçe karar verme konusunda; f) velayet, vasilik, kayımlık ve evlat edinmede; g) soyadı, meslek ve iş seçmede; h) karı-koca olarak kendi mallarına sahip olma, kazanma, işletme, idare etme, kullanma ve mallarını bir bedel karşılığında veya bedelsiz olarak elden çıkarma konusunda aynı haklara sahip olmalıdırlar. 2. Çocuğun nişanlanması ve evlendirilmesi hiçbir hukuki sonuç doğurmamalıdır.

¹⁹ Doğan çocuğun kimden olduğuyla yani neseple ilgili tek kadının şahitliği kabul edilir. Bkz. (Muhammed b. Hasan Şeybânî, 2012, s. 8/120; Serahsî, 1414, s. 6/49)

Komitenin 2. madde birlikte Sözleşme'nin temel hükümlerinden gördüğü ve din dâhil hiçbir sebeple çekince konmasını istemediği bu madde ile alakalı ilk olarak 1994 tarihli 21 sayılı GTK yayımlanmış, daha sonra 2013 tarihli 29 sayılı GTK'nda çok daha geniş bir açıklama yapılmıştır. Bunlar haricinde de bazı tavsiye kararlarında da değinilmiştir. Bu tavsiye kararlarında maddeyle ilgili Taraf Devletlerden çeşitli değişiklikler yapmaları, tedbirler almaları istenmiştir. Önemli ve problemleri gördüklerimiz şunlardır:

Sözleşme ve Komite'nin genel tavsiyelerine uygun olarak, eşler ve partnerler arasında dinî veya etnik kimlik veya mensubiyetlerine bakılmaksızın eşitliği sağlayacak yazılı aile kanunları kabul edilmelidir (CEDAW Komitesi, 2013).

Komite BM'in, "‘aile’ kavramının geniş anlamda ele alınması gerektiği" yönündeki anlayışını ve İnsan Hakları Komitesi 28 Sayılı Genel Yorumunda geçen "ailenin çeşitli formları" nı(CCPR/C/21/Rev.1/Add.10, t.y., 27. madde) tanımaktadır. Taraf Devletler, tüm farklı aile formları ve aile ilişkilerinin cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dayanan ayrımcı yönlerine çözüm getirmekle yükümlüdürler (CEDAW Komitesi, 2013).

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca, "on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır." Bu sebeple, Komite, kadın ve erkekler için asgari evlenme yaşını 18 olarak belirlemektedir (CEDAW Komitesi, 1994).

Çok eşlilik, Sözleşme'nin 5 (a) maddesinde geçen hükümlerin çiğnenmesi anlamına gelmektedir ve yasaklanmalıdır (CEDAW Komitesi, 1994, 2013). Evli çiftlerin hak ve sorumlukları, örf- âdet hukuku veya dinî hükümlerce değil Sözleşme ilkelerine göre belirlenmelidir. Kocanın aile reisi ve esas karar verici konumda olması Sözleşme'nin hükümlerine aykırıdır. Evlilik dışı birliktelik kanuni koruma altına alınmalıdır. Kadınlar çocuk sayısına ve çocuklarını ne zaman dünyaya getireceklerine karar verme hakkına sahiptir (CEDAW Komitesi, 1994).

Karı-koca arasında evlilik müddetince kazanılan mallarda eşitlik olmalı, bununla ilgili hukuki düzenlemeler yapılmalı, kısıtlamalar kaldırılmalı; evlilik veya fiili bir ilişki süresince sahip olunan mülkiyetin satılması ya da elden çıkartılması durumunda kadına danışılması yasal yükümlülük haline gelmeli; mirastan erkeğe daha fazla pay verilmesi ilgili düzenlemeler kaldırılmalıdır (CEDAW Komitesi, 1994). Boşanma ve neticesindeki ekonomik sonuçlar hususunda erkek-kadın arasında farklılık olmamalıdır (CEDAW Komitesi, 2013).

Bazı araştırmacıların Sözleşme'nin en tehlikelisi (Hamûde & Assâf, 2021, s. 8; Rakkâbî, 2014, s. 1704) gördükleri bu madde İslam hukukuna çok sayıda zıt hüküm barındırmaktadır. Bu madde ve onun açıklaması kapsamındaki tavsiye kararlarında öngörülen aile yapısı ve hukuku ile İslam'ın öngördüğü aile yapısı ve hukuku arasında çok ciddi farklılıklar vardır.

Öncelikle aile tanımı bile farklıdır.²⁰ Evlilik ilişkisi olmayanların hatta aynı cinslerin birlikteliklerinin bile aile tanımına girdirilmesi İslam hukuku açısından imkân dahilinde değildir. Bunun haricinde -ayet ve hadislere dayanması sebebiyle- ulema tarafından üzerinde ittifak edilen çok sayıda hükme ters hususlar içermektedir. Bunlar, erkeğin kavvamlığının (Kur'an, en-Nisâ 4:34; el-Bakara 2:228; Taberî, t.y., s. 8/290) iptali, kadına karşı mehir (Kur'an, el-Bakara, 2:237; en-Nisâ, 4:4, 20, 24, 25; el-Mâide, 5:5; Kâsânî, 1406, s. 2/275), nafaka (Kur'an, el-Bakara 2:233; et-Talâk 65:6-7; İbn Kudâme, 1997, s. 11/347-48; Kādî Abdülvehhâb, t.y., s. 782; Kâsânî, 1406, s. 4/15-16) vb. sorumluluğunun kaldırılması, çocuğun nesebi hususunda eşitlik getirmesi (Kur'an, el-Ahzâb 33:5; el-Bakara 2:233; Burhâneddîn el-Buhârî, 2004, s. 8/169),²¹ iddeti tanımaması (Kur'an, el-Bakara, 2:228, 234; et-Talâk, 65:4; Mevsilî, 1937, s. 3/172-73), çok eşliliğin yasaklanması (Kur'an, en-Nisâ, 4:3; Serahsî, 1414, s. 5/160), müslim bir kadının gayrimüslim ile evlenme imkanının tanınması (Kur'an, Bakara, 2:221; Kâsânî, 1406, s. 2/271-72), mirasta eşitlik (Kur'an, en-Nisâ 4:11-13; Muhammed b. Hasan Şeybânî, 2012, s. 5/578-82); nikahsız birlikteliklerin kabul edilmesi (Kur'an, el-İsrâ, 17:32; Merğînânî, t.y., s. 2/244-46), ahlaksız ilişki ve sapkınlıkların suç olmaktan çıkarılması ve cezalandırılmaması (Kur'an, en-Nûr, 24:2; en-Nisâ, 4:15-16; İbnü'l-Hümâm, 1970, s. 5/224-27; Kudûrî, 2006, s. 11/5910-11) şeklinde sayılabilir.

Buluğa erdiği halde yaşı 18 yaşını doldurmayanların cinsel ilişkilerini serbest bırakıp evliliklerini engellemeye çalışmak da İslam hukukuna uygun değildir. Devletler evlilik yaşına bir alt sınır getirebilir. Nitekim Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesinde böyle bir düzenleme vardır (Kantar, 2011). Ancak 18 yaş altına cinsel ilişkiyi serbest bırakıp da nikahı yasaklamak İslam'da kesin yasak olan zinayı teşvik etmek anlamına gelmektedir.

²⁰ İslam hukukuna göre aile tanımı için bkz. (Dursun, 2022)

²¹ Çocuğun nesebi babaya aittir.

Sonuç

CEDAW'ın aile, dolayısıyla sağlıklı bir toplum için ne kadar sıkıntılı bir Sözleşme olduğu yukarıda anlatılanlardan anlaşılmaktadır. Bu kanaat sadece bize ait bir şey değildir. Sözleşme'yi imzalayan ancak asla yürürlüğe koymayan ABD'de CEDAW'a karşı güçlü bir muhalefet vardır ve bu sebeple Senato'da onaylanmamaktadır. Bu muhalefetin başını Home School Legal Defense Association/Evde Eğitim Hukuki Savunma Birliği (HSLDA) ve Concerned Women for America/Amerika İçin Endişelenen Kadınlar (CWA) adlı sivil örgütler çekmektedir (Schalatek, 2019).

Bu örgütlerin temel eleştirileri Sözleşme'nin aileye vereceği zararlar üzerinedir. Kendi ifadelerine göre Sözleşme, toplumsal cinsiyete dayalı feminist görüşleri dayatmakta, aileleri olumsuz yönde etkilemekte, çocukları annelerin değil yabancı uzmanların eline bırakmaktadır. Ayrıca kadınların mesleklerine, eğitimlerine, çocuklarının eğitimine, siyasi temsillerine özgürce karar vermelerine karışmaktadır. CWA'ya göre, aile, evlilik ve din gibi en kişisel ilişkilerde bile erkeklerle kadınlar arasındaki harika farklılıkların tanınmasını yasaklayan CEDAW'ı onaylamak, Amerika'daki ve dünyanın dört bir yanındaki kadınları, istikrarlı toplumların temellerini teşkil eden annelik, evlilik ve aileyi tahrip eden yıkıcı sosyal politikalara mahkûm edecektir (Cwalac, 2010).

CEDAW'la ilgili çeşitli yazılar kaleme alan Lütfi Bergen, Türkiye'de "aile"nin çökmekte olduğunu ve bunun asıl sebebinin CEDAW olduğunu söylemektedir. Bu Sözleşme'nin Türk hukukundaki etkisine dikkat çeken Bergen'e göre, bu değişiklikler nedeniyle Türkiye "aile" sisteminden çıkıp "birey" temelinde yeni bir hak sistemine girmiş bu da geleneksel Türk aile modelini yok etmiştir (Bergen, 2019).

Bazı yazarlar CEDAW ve İslam'ın eşitlik, hakkaniyet ve adalet ilkelerinin tamamen uyumlu olduğunu iddia etmişlerdir. Bunlara göre kamu yararına (maslahat) hukukun ve bunun pratik yansımalarının reforme edilmesi Müslüman hukuk geleneğinin bir parçasıdır ve bu sebeple CEDAW'ın tam olarak uygulanması mümkündür (Ismail & Jamaldeen, 2013, s. 14). CEDAW'a zıt olduğu söylenen hükümler fikhın şekillendiği döneme ait kabullere istinat etmektedir. Asıl olan temel ilkelerdir ve bu sebeple Kuran'dan bir ayetin ataerkil bir şekilde anlaşılmasına dayanarak veya geleneksel bir uygulamaya saygı gerekçe

gösterilerek CEDAW ilkeleri reddetmek kabul edilemez (Ismail & Jamaldeen, 2013, ss. 15-17).

Anlaşıldığı kadarıyla, İslamî ilkelerin uygulanmadığı yerlerde kadınlara yapılan zulümleri ortadan kaldırmak isteyen iyi niyetli insanlar bu Sözleşme'nin bir imkân olduğunu düşünmektedirler. Ancak burada iki nokta gözden kaçırılmaktadır:

Birincisi İslam hukukunda üzerinde ittifak hasıl olmuş hükümlere ters uygulamaları bir Müslümanın kabul etme imkânı yoktur. Makasid-ı şeria ile hüküm tesisi için çok sayıda şart vardır ve bunun başında naslara aykırı olmaması gerekir. İslam hukukunda “nas olan yerde içtihad yapılamayacağı” en temel kurallardan biridir. İslamî telakkide nassın mekasid-ı şeria'yı içerdiği kabul edilir. En genel ilkelere atıfla spesifik bir konudaki nas ortadan kaldırılamaz. Makale boyunca gösterdiğimiz üzere Sözleşme'nin açık ayetlere zıt hükümleri bulunmaktadır.

İkincisi bu uygulamaların başta kadınlar olmak üzere getirdiği zarar faydasından daha fazladır. Nitekim CEDAW'a hâkim olan düşüncenin yaygın şekilde uygulandığı ülkelerde evlilikler azalmakta, boşanmalar, gayrimeşru ve sapkın ilişkiler artmaktadır. Bu arada kadına şiddet de azalmamaktadır.

Ayrıca kariyer yapmanın kadınlara istenilen mutluluğu getirmediği de tespit edilmiştir. Amerika'da üniversite mezunu kadınlar arasında yapılan araştırma hem aile hem de kariyere sahip olan kadınların bunlardan sadece birine sahip olan kadınlardan daha mutlu olmadığını hatta tersi olduğunu ortaya koymuştur. Aile ve kariyeri beraber götürmeye çalışan kadınlarda sıkıntı, stres, yorgunluğun fazla olduğu tespit edilmiştir. Tüm araştırma gruplarında en mutlu olanlar, sadece ailesi olup kariyeri olmayan kadınlar çıkmıştır (Bertrand, 2013, ss. 247-248). Aynı araştırma Almanya'da da yapılmış ve benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Schaubert, 2015). İki çalışmada da yaşam memnuniyetine en büyük katkının bir aileye veya evlilik partnerine sahip olmakla ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Bertrand, 2013, ss. 214-217; Schaubert, 2015, s. 14).

İsveç'te yapılan bir araştırma ise üst düzey işe terfi eden kadınlarda boşanmanın bariz şekilde arttığı, diğerlerine göre iki katına çıktığını göstermiştir. Erkeklerde ise böyle bir durumda herhangi bir artış olmamıştır (Folke & Rickne, 2020, ss. 260-261).

Sözleşme'nin İslam hukuku ile uyumlu olan çeşitli hükümleri de vardır (Rifâî & Tevbe, 2012, s. 560). Ancak uyumsuz olanların sayısı daha fazla, hatta İslam hukuku ile uyumlu olduğunu kabul ettiklerimizin detaylarında da çeşitli problemler bulunmaktadır.

Bazı araştırmacıların da açıkça belirttiği gibi İslam hukukundaki hükümler ve İslam şeriatının ilkeleri kadınların haklarını korumada yeterlidir (Rakkâbî, 2014, s. 1624). ve Müslümanların hakları erkekler veya kadınlar tarafından değil, Allah Teala tarafından belirlenir (Ahmed, 2010, s. 237; Kur'an, el-Mülk 67:14) .²² Uygulama hataları veya muhtemel içtihad hataları yine kendi sistemi içinde çözüme kavuşturulmalıdır.

Başlarda büyük oranda ekonomik kaygılar ile teşvik edildiğini düşündüğümüz Sözleşme daha sonra Komite'nin tavsiye kararları ve raporlara yaptıkları eleştirilerle aile ve toplum yapısını tamamen değiştirecek bir boyuta evrilmiştir. Türk hukukuna olan etkilerine bakıldığında bu açıkça görülmektedir. Kadınlara ayrımcılığın önlenmesi adı altında LBTQ adeta teşvik edilmekte, devletlerin sapkın birliktelikleri önlemek için tedbir alması, kürtaji engellemeye çalışması gibi hususlar Komite tarafından eleştiri konusu yapılmaktadır (CEDAW Komitesi, 2022).

Sözleşme'nin uygulama maddelerine göre Taraf Devletler, ülkelerinde Sözleşme'de tanınan hakların tam olarak tahakkuku için gerekli her türlü tedbiri almayı taahhüt ederler (24. madde) ve “Sözleşme'nin konusu ve amacıyla bağdaşmayan bir çekince kabul edilmez” (28/2. madde).

İslam'ın temel ilkeleri ile çelişen, aileye zarar veren hükümlerine çekince koyma imkânı bulunmayan bu Sözleşme'den Türkiye çekilmelidir. Süreç içerisinde mevzuatımıza Sözleşme sebebiyle dahil olmuş ve toplumumuzun değerlerine ters hükümler de değiştirilmelidir.

²² “Allah yarattığını bilmez mi”

Kaynakça | References

- 40 Yılda CEDAW: Neler öğrendik ve Neler Değişti. (2019, 12). Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği.
<https://tr.boell.org/tr/2019/12/18/40-yilda-cedaw-neler-ogrendik-ve-neler-degisti>
- Abdi, E. C., & Sofian, G. Y. (2023). Komparasi Analisis Hukum `Iddah dan Ihdad Perspektif CEDAW dan Perspektif Maqāşid As-Syari'ah Kontemporer Jasser Auda. *As-Syifa: Journal of Islamic Studies and History*, 2(2), 144-156.
- Ahmad, N., Aminudin, R., Othman, R., Ghazali, N., & Ismail, N. S. (2017). Cedaw Implementation in Malaysia: An Overview of Reservations from Islamic Perspective. *Intellectual Discourse, Special Issue*, 615-635.
- Ahmed b. Hanbel. (2001). *El-Müsned (1-45)*. Müessesetü'r-Risale.
- Ahmed, M. F. (2010). *Ḥuḳûku'l-mer'eti mâ beyne'l-İslâm ve İttifâkıyye Sîdâv. Mecelletü Havliyyâti'ş-Şerîa*, 3, 217-240.
- Akgün, C. (2021, Ocak 5). Annelik. *Feminist Bellek*.
<https://feministbellek.org/annelik/>
- Aktan, H. (1989). *Âkile. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 2, ss. 248-249)*. TDV Yayınları.
- Asfour, Z. T. Z. (2010). *CEDAW from an Islamic perspective: An analytical study of some of the articles of the convention [Yüksek Lisans Tezi]*. el-Camiatü'l-Ürdüniyye.
- Bardakoğlu, A. (1998). *Hidâne. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 17, ss. 467-471)*. TDV Yayınları.
- Belbîsî, F. V. el-. (2017). *Cedaw from an Islamic Perspective: Jordan Reservation on some of the Articles and its Effect on Women's Rights [Yüksek Lisans Tezi]*. el-Camiatü'l-Ürdüniyye.
- Bergen, L. (2019, Temmuz 29). *CEDAW ve Mehmet Şevket Eygi. Gerçek Hayat*.
<https://www.gercekhayat.com.tr/yazarlar/cedaw-ve-mehmet-sevket-eygi>

- Bertrand, M. (2013). Career, Family, and the Well-Being of College-Educated Women. *American Economic Review*, 103(3), 244-250.
<https://doi.org/10.1257/aer.103.3.244>
- Bilmen, Ö. N. (1985). *Hukuk-ı İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu (1-8)*. Bilmen Yayınevi.
- Birleşmiş Milletler Cedaw Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan Türkiye Yedinci Dönemsel Raporu. (2014).
https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/10/27/CEDAW_7.PeriYodik_Rapor.pdf
- Buhârî, M. b. İ. el-. (1422/2001). *El-Câmi‘u‘ş-şahîh (1-9)*. Dâru Tavki'n-Necât.
- Burhâneddîn el-Buhârî, M. b. A. b. A. (2004). *El-Muĥîtü'l-Burhânî fi'l-fıkhî Nu‘mânî (1-9)*. Dâru'l-Kütübi'l-‘ilmiyye.
- Bûrînî, Â. F. el-. (2010). *İttifâkıyye'l-kağâe ‘alâ kâffet-i eşkâli‘t-temyîz đıdde'l-mer’eti: Sidav: Dirâsetün taĥlîliyyetün nakđıyyetün fi đav’i aĥkâmi‘ş-Şer’ati‘l-İslâmiyye [Yüksek Lisans Tezi]. Câmîati‘l-Yermûk.*
- CCPR/C/21/Rev.1/Add.10. (t.y.). United Nations Human Rights. Geliş tarihi 10 Şubat 2024, gönderen
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FC%2F21%2FRev.1%2FAdd.10&Lang=en
- Cem Burak Karataş [GK] (2017) Anayasa Mahkemesi, E. 2017/103, K. 2017/108, 31 Mayıs 2017. Cem Burak Karataş [GK], B. No: 2014/19152. Karar metninde hk. §§ 91-96
- Cessâs, E. B. el-. (2010). *Şerĥu Muĥtaşari‘t-Taĥâvî (1-8)*. Daru'l-Beşâiri'l-İslamiyye-Dâru's-Sirâc.
- Commission on the Status of Women. (t.y.). Un Women. Geliş tarihi 08 Ocak 2025, gönderen <https://www.unwomen.org/en/how-we-work/commission-on-the-status-of-women>
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women. (t.y.). Un Women. Geliş tarihi 20 Aralık 2023, gönderen
<https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/members.htm>

- Cwalac, S. (2010, Kasım 30). Testimony for the United States Senate Committee on the Judiciary Subcommittee on Human Rights and the Law on CEDAW. Concerned Women
or America. <https://concernedwomen.org/testimony-for-the-united-states-senate-committee-on-the-judiciary-subcommittee-on-human-rights-and-the-law-on-cedaw/>
- Deniz Altınbaş ve diğeri, 2014/2033 (26 Ekim 2017).
- Draft general recommendation No 40. On the equal and inclusive representation of women in decision-making systems. (2023, Temmuz 18). United Nations Human Rights. <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/draft-general-recommendation-no-40-equal-and>
- Dursun, A. (2021). İstanbul Sözleşmesi'nin İslâm Hukukuna Göre Değerlendirilmesi. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10(19), 41-68.
- Dursun, A. (2022). Aile Kavramı, İslâm Hukukunda ve Türk Hukukunda Ailenin Tanımı ve Kapsamı. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(13), 407-448.
- Ebû Dâvud, S. b. el-E. b. İ. (2009). Sünen (1-7). Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye.
- El-Mevsûatü'l-fikhiyyetü'l-Kuveytiyye (1-45). (1404). Vizâratü'l-Evkâf.
- Folke, O., & Rickne, J. (2020). All the Single Ladies: Job Promotions and the Durability of Marriage. American Economic Journal: Applied Economics, 12(1), 260-287. <https://doi.org/10.1257/app.20180435>
- Gamerî, H. el-. (t.y.). الغريبة الدراسات ونتائج السعودية في الاختلاط جدل. el-Müslim. Geliş tarihi 10 Temmuz 2024, gönderen <https://almoslim.net/node/118947>
- Gülselcen Kafkasyalı, E. (2023). Cedaw'dan İstanbul Sözleşmesine Kadın Hakları ve Türk İç Hukukuna Etkileri. Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9(1), 150-173.
- Çarîr, H. S. el-. (2011). İttifâkıyye "Sıdav" fî dav'i's-Şerî'ati'l-İslâmiyye [Yüksek Lisans Tezi]. Câmîatü Mûte.
- Halîmî, E. A. H. b. H. el-. (1979). El-Minhâc fî şu'abi'l-îmân (1-3). Dâru'l-Fikr.

- Hamûde, E. A., & Assâf, M. M. (2021). Dirâsetün li'l-mâddeti's-sâdiseti 'aşera min İttifaqıyyeti Sîdâv fi çav'i maqşadi'l-müsâvâti beyne'r-racul ve'l-mer'eti fi't-teşrî'i'l-İslâmî. el-Mecelletü'l-Akademıyyetü'l-'Alemiyyetü li'ş-Şerâti'l-İslâmiyye ve 'Ulûmihâ, 3(2), 1-19.
- Hâfîb Şirbînî, Ş. M. (1994). Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc (C. 6). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Ismail, Z., & Jamaldeen, A. (2013). Muslim Family Law and Practices: Perspectives CEDAW. 14-24.
- İbn Hazm, E. M. 'Alî. (t.y.). El-Muḥallâ (1-12). Dâru'l-Fikr.
- İbn Kudâme, M. (1994). El-Kâfi fi fiḫhi'l-İmâm Aḫmed (1-4). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Kudâme, M. (1997). El-Muğnî (1-15). Dâru Âlemi'l-Kütüb.
- İbn Nüceym, Z. b. İ. (t.y.). El-Baḫrû'r-râ'îḫ şerḫu Kenzi'd-dekâ'îḫ (1-8). Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî.
- İbn Rüşd, E.-V. M. (1988). El-Muḫaddimâtu'l-mumehhidât (1-3). Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî.
- İbnu'l-Cellâb, E.-K. U. b. H. (2007). et-Tefrîc fi fiḫhi'l-İmam Mâlik b. Enes (1-2). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Hümâm, K. (1970). Fethu'l-kadîr 'ale'l-Hidâye (1-10). Dâru'l-Fikr.
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve İhtiyari Protokolü. (t.y.). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Geliş tarihi 18 Şubat 2024, gönderen <https://www.aile.gov.tr/media/35256/kadinlara-karsi-her-turlu-ayrimciligin-onlenmesi-sozlesmesi-ve-ihtiyari-protokolu.pdf>
- Kādî Abdülvehhâb, E. M. A. b. A. (t.y.). El-Ma'ûne 'alâ mezhebi 'âlimi'l-Medîne, el-Mektebetü't-Ticâriyye.
- Kâsânî, 'Alâeddîn Ebû Bekir. (1406). Bedâ'i'ü's-şanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i' (1-7). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Koç Başar, C. (2021). Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Kadının Siyasal Hakları [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kudûrî, E.-Hüseyn A. el-. (2006). Et-Tecrîd (1-12). Dâru's-Selâm.

- Kurtubî, M. b. A. el-. (1384). El-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân (1-20). Dâru'l-Kütübi'l-Masriyye.
- Kutsal Bağlar: Anelik Miti. (2019, Temmuz 15). Medium.
<https://medium.com/t%C3%BCrkiye/kutsal-ba%C4%9Flar-anne-miti-f8e3f9c978d8>,
- Leventer, G., & Altun Ada, A. (2023). Sanayi Devrimleri Tarihinde Kadın İstihdamı ve İktisadi Gelişim Süreci. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(3), 279-302.
<https://doi.org/10.52791/aksarayıbd.1325208>
- Maiyze, İ. (2019). Women's Rights in International Conventions (CEDAW Model) and Their Impact on The Legislation of Islamic Countries -A Critical Study Under The Rules of Islamic Law. İçinde Ertuğrul Yazar (Ed.), I. İnsan Hakları Sempozyumu İnsan Haklarını Yeniden Düşünmek Bildiriler Kitabı (ss. 127-163). Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu.
- Mâtürîdî, E. M. b. M. (2005). Te'vîlâtü Ehli's-sünne (1-10). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mâverdî, E.-H. A. b. M. el-. (t.y.). El-Ahkâmu's-sultâniyye. Dâru'l-Hadîs.
- Mâverdî, E.-H. A. b. M. b. H. el-Basrî el-. (1999). El-Hâvi'l-kebîr fî fikhi mezhebi'l İmâm'ş-Şâfi'î (1-19). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Membership Committee on the Elimination of Discrimination against Women. (t.y.). United Nations Human Rights. Geliş tarihi 20 Aralık 2023, gönderen <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/membership>
- Mergînânî, E.-Ḥasen B. 'Alî el-. (t.y.). El-Hidâye (1-4). Daru'l-İhyâ'i Tûrâşi'l-'Arabi.
- Mevsîlî, A. b. M. el-. (1937). El-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr (1-5). Matba'atü'l-Halebî.
- Moroğlu, N. (2023, Ağustos 8). CEDAW Uygulamasında Genel Tavsiyelerin Etkisi. Nazan Moroğlu. <https://nazanmoroglu.com/kadina-karsi-ayrimcilik/>
- Muhammed b. Hasan Şeybânî. (2012). El-Aşl (1-12). Dâru İbn Ḥazm.
- Müslim, M. b. H. (1374-75/1955-56). El-Câmi'u's-şâḥîḥ (1-5). y.y.
- Müzenî, E. İ. İ. b. Y. b. İ. el-. (1983). El-Muhtaşar (el-Ümm'un sonunda) (C. 8). Dâru'l-Fikr.

- Nasîr, Â. M. (t.y.). Dirâsetün taḥlîliyyetün beyne’ş-şer’ati ve bünûdü’l-veşîkati “es-Sîdâv” (CEDAW) rü’yeti lîmedâ mülâimetî’l-ittifâkıyyeti meaşevâbitî’ş-Şer’atî’l-İslâmiyye. 1499-1527.
- Neşe Aslanbay Akbıyık, 2014/5836 (16 Nisan 2015).
- Omran, A. R. (1997). İslam Kültüründe Aile Planlaması (2. bs). DİB Yayınları.
- Osman, N. M. (t.y.). المیزان في سیداو / Sidav fi’l-mîzân. Saaid. Geliş tarihi 16 Temmuz 2024, gönderen <http://saaid.org/Doat/nizar/6.htm>
- Özdamar, D. (2009). CEDAW Sözleşmesi. Seçkin Yayıncılık.
- Râfi‘î, ‘Abdulkerîm b. Muḥammed. (1997). El-‘Azîz Şerḥu’l-Vecîz el-Ma‘rûfu bi’ş-Şerḥî’l-Kebîr (C. 13). Dâru’l-Kütübî’l-‘İlmiyye.
- Rakkâbî, A. b. A. er-. (2014). İttifâkıyyetü’l-kaḍâi’ alâ cem’î eşkâlî’t-temyîz ḡidde’l-mer’e (CEDAW) dirâse naḡdiyye fi ḡav’i maḡâşidî’ş-Şer’atî’l-İslamiyye. Mecelletü’l-Ulûmi’ş-Şer’â, 7(4), 1603-1733.
- Rifâî, C. A., & Tevbe, H. G. et-. (2012). İttifâkıyyetü’l-kaḍâ’ ‘alâ cem’î eşkâlî’t-temyîz ḡidde’l-mer’eti (Sîdâv) ḡaḡîkatühâ, âşâruhâ ve mevḡıfî’ş-Şer’atî minhâ. Mecelletü’ş-Şer’ati ve’d-Dirâsâtî’l-İslâmiyye, 27(91), 559-605.
- Rifqi, M. J. (2022). Hak dan Kewajiban dalam Sektor Domestik: Antara Fikih, Undang-Undang Negara Muslim dan Konvensi CEDAW. Syaksia Jurnal Hukum Keluarga Islam, 23(2), 131-147.
- Schalatek, L. (2019, Aralık 18). CEDAW ve ABD: İstisnailik Düşüncesi Muafiyete Dönüşürse. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. <https://tr.boell.org/tr/2019/12/18/cedaw-ve-abd-istisnailik-dusuncesi-muafiyete-donusurse>
- Schaubert, M. (2015). Career, Private Life, and the Well-Being among College-educated West German Women. 1-34.
- S.E., 2017/40178 (26 Şubat 2020).
- Serahsî, Ş. es-. (1414). El-Mebsûṭ (1-30). Daru’l-Mârife.
- Sevim Akat Eşki, 2013/2187 (19 Aralık 2013).
- Short History of CEDAW Convention. (t.y.). Un Women. Geliş tarihi 08 Ocak 2025, gönderen <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/history.htm>

- Sıbâî, M. (1999). El-Mer'etü beyne'l-fıkhî ve'l-kânûn. Dâru'l-Verâk.
- Sıkkîlî, E. B. İ. Y. es-. (2013). El-Câmi' li-mesâ'ili'l-Müdevvene (1-24). Dâru'l-Fikr.
- S.K.(B.), 2014/18275 (04 Temmuz 2018).
- Şâfiî, M. b. İ. eş-. (1990). El-Ümm (1-8). Dâru'l-Ma'rife.
- Şahin, M., & Gültekin, M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile (İzlanda, Finlandiya, Norveç, İsveç, Türkiye). SEKAM Yayınları.
- Taberî, M. b. C. et-. (t.y.). Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Ḳur'ân (Tefsîr) (1-24). Dâru't-Terbiye ve't-Türâs.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2019). Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları İle Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2023). Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları İle Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları.
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/14172658_degerlendirme_esas_kriter_ve_aciklamalar.pdf
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. Akademik Hassasiyetler, 3(5), 163-175.
- TBMM. (1990, Kasım 14). 33. Birleşim 51. Cilt 18. Dönem. Tutanak Dergisi.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.birlesimler?v_mecelis=1&v_donem=d18&v_yasama_yili=4&v_cilt=
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (t.y.-a). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (t.y.-b). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018.
- 40 Yılda CEDAW: Neler öğrendik ve Neler Değişti. (2019, 12). Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği.

<https://tr.boell.org/tr/2019/12/18/40-yilda-cedaw-neler-ogrendik-ve-neler-degisti>

- Abdi, E. C., & Sofian, G. Y. (2023). Komparasi Analisis Hukum `Iddah dan Ihdad Perspektif CEDAW dan Perspektif Maqāṣid As-Syari'ah Kontemporer Jasser Auda. *As-Syifa: Journal of Islamic Studies and History*, 2(2), 144-156.
- Ahmad, N., Aminudin, R., Othman, R., Ghazali, N., & Ismail, N. S. (2017). Cedaw Implementation in Malaysia: An Overview of Reservations from Islamic Perspective. *Intellectual Discourse, Special Issue*, 615-635.
- Ahmed b. Hanbel. (2001). *El-Müsned (1-45)*. Müessesetü'r-Risale.
- Ahmed, M. F. (2010). *Ḥuḳûḳu'l-mer'eti mâ beyne'l-İslâm ve İttifâkıyye Sîdâv. Mecelletü Havliyyâti's-Şerîa*, 3, 217-240.
- Akgün, C. (2021, Ocak 5). Annelik. *Feminist Bellek*.
<https://feministbellek.org/annelik/>
- Aktan, H. (1989). *Âkile. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 2, ss. 248-249)*. TDV Yayınları.
- Asfour, Z. T. Z. (2010). *CEDAW from an Islamic perspective: An analytical study of some of the articles of the convention [Yüksek Lisans Tezi]*. el-Camiatü'l-Ürdüniyye.
- Bardakoğlu, A. (1998). *Hidâne. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 17, ss. 467-471)*. TDV Yayınları.
- Belbîsî, F. V. el-. (2017). *Cedaw from an Islamic Perspective: Jordan Reservation on some of the Articles and its Effect on Women's Rights [Yüksek Lisans Tezi]*. el-Camiatü'l-Ürdüniyye.
- Bergen, L. (2019, Temmuz 29). *CEDAW ve Mehmet Şevket Eygi. Gerçek Hayat*.
<https://www.gercekhayat.com.tr/yazarlar/cedaw-ve-mehmet-sevket-eygi>
- Bertrand, M. (2013). Career, Family, and the Well-Being of College-Educated Women. *American Economic Review*, 103(3), 244-250.
<https://doi.org/10.1257/aer.103.3.244>

Bilmen, Ö. N. (1985). Hukuk-ı İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu (1-8). Bilmen Yayınevi.

Birleşmiş Milletler Cedaw Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan Türkiye Yedinci Dönemsel Raporu. (2014).
https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/10/27/CEDAW_7.Periyodik_Rapor.pdf

Buhârî, M. b. İ. el-. (1422/2001). El-Câmi‘u’s-şahîh (1-9). Dâru Tavki’n-Necât.

Burhâneddîn el-Buhârî, M. b. A. b. A. (2004). El-Muĥîtü'l-Burhânî fi'l-fıkhi Nu‘mânî (1-9). Dâru'l-Kütübi'l-‘ilmiyye.

Bûrînî, Â. F. el-. (2010). İttifâkıyye'l-kağâe ‘alâ kâffet-i eşkâli't-temyîz dıdde'l-mer'eti: Sidav: Dirâsetün taĥlîliyyetün naĥdiyyetün fi đav'i aĥkâmi's-Şer'ati'l-İslâmiyye [Yüksek Lisans Tezi]. Câmiatü'l-Yermûk.

CCPR/C/21/Rev.1/Add.10. (t.y.). United Nations Human Rights. Geliş tarihi 10 Şubat 2024, gönderen
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FC%2F21%2FRev.1%2FAdd.10&Lang=en

CEDAW Komitesi. (1991). *General Recommendation No. 16: Unpaid women workers in rural and urban family enterprises.*
<https://www.aile.gov.tr/ksgm/mevzuat/>

CEDAW Komitesi. (1991). *General Recommendation No. 17: Measurement and quantification of the unremunerated domestic activities of women.*
<https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/general-recommendations>

CEDAW Komitesi. (1994). *General Recommendation No. 21: Equality in marriage and family relations* (Document A/49/38(SUPP)).

CEDAW Komitesi. (2004, 30 Haziran). *General Recommendation No. 25 on temporary special measures (Article 4, paragraph 1 of the Convention)* (CEDAW/C/GC/25). <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/general-recommendations>

CEDAW Komitesi. (2010, 16 December). *General Recommendation No. 28: Core obligations of States parties under Article 2* (CEDAW/C/GC/28).

- CEDAW Komitesi. (2013, 30 October). *General Recommendation No. 29: Article 16 – Economic consequences of marriage, family relations and their dissolution* (CEDAW/C/GC/29).
<https://www.aile.gov.tr/ksgm/mevzuat/>
- CEDAW Komitesi. (2014). *General Recommendation No. 32: Gender-related dimensions of refugee status, asylum, nationality and statelessness of women*.
<https://www.aile.gov.tr/ksgm/mevzuat/>
- CEDAW Komitesi. (2015). *General Recommendation No. 33: Women's access to justice*.
<https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/general-recommendations>
- CEDAW Komitesi. (2016). *General Recommendation No. 34: Rights of rural women*.
<https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/general-recommendations>
- CEDAW Komitesi. (2017, 26 July). *General Recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating General Recommendation No. 19* (CEDAW/C/GC/35). UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women.
<https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-recommendation-no-35-2017-gender-based>
- Cessâs, E. B. el-. (2010). Şerhu Muhtaşari't-Ṭahâvî (1-8). Daru'l-Beşâiri'l-İslamiyye-Dâru's-Sirâc.
- Commission on the Status of Women. (t.y.). Un Women. Geliş tarihi 08 Ocak 2025, gönderen <https://www.unwomen.org/en/how-we-work/commission-on-the-status-of-women>
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women. (t.y.). Un Women. Geliş tarihi 20 Aralık 2023, gönderen <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/members.htm>
- Cwalac, S. (2010, Kasım 30). Testimony for the United States Senate Committee on the Judiciary Subcommittee on Human Rights and the Law on CEDAW. Concerned Women for America.
<https://concernedwomen.org/testimony-for-the-united-states-senate-committee-on-the-judiciary-subcommittee-on-human-rights-and-the-law-on-cedaw/>
- Deniz Altınbaş ve diğerleri, 2014/2033 (26 Ekim 2017).

- Draft general recommendation No 40. On the equal and inclusive representation of women in decision-making systems. (2023, Temmuz 18). United Nations Human Rights. <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/draft-general-recommendation-no-40-equal-and>
- Dursun, A. (2021). İstanbul Sözleşmesi'nin İslâm Hukukuna Göre Değerlendirilmesi. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10(19), 41-68.
- Dursun, A. (2022). Aile Kavramı, İslâm Hukukunda ve Türk Hukukunda Ailenin Tanımı ve Kapsamı. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(13), 407-448.
- Ebû Dâvud, S. b. el-E. b. İ. (2009). Sünen (1-7). Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye.
- El-Mevsûatü'l-fikhiyyetü'l-Kuveytiyye (1-45). (1404). Vizâratü'l-Evkâf.
- Folke, O., & Rickne, J. (2020). All the Single Ladies: Job Promotions and the Durability of Marriage. American Economic Journal: Applied Economics, 12(1), 260-287. <https://doi.org/10.1257/app.20180435>
- Gamerî, H. el-. (t.y.). الاختلاط جدل! الغربية الدراسات ونتائج السعودية في الاختلاط جدل. el-Müslim. Geliş tarihi 10 Temmuz 2024, gönderen <https://almoslim.net/node/118947>
- Gülselcen Kafkasyalı, E. (2023). Cedaw'dan İstanbul Sözleşmesine Kadın Hakları ve Türk İç Hukukuna Etkileri. Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9(1), 150-173.
- Ğarîr, H. S. el-. (2011). İttifâkıyye "Sîdav" fî dav'i'ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye [Yüksek Lisans Tezi]. Câmîatü Mûte.
- Halîmî, E. A. H. b. H. el-. (1979). El-Minhâc fî şu'abi'l-îmân (1-3). Dâru'l-Fikr.
- Hamûde, E. A., & Assâf, M. M. (2021). Dirâsetün li'l-mâddeti's-sâdiseti 'aşera min İttifâkıyyeti Sîdâv fî dav'i maqşadi'l-müsâvâti beyne'r-racul ve'l-mer'eti fî't-teşrî'i'l-İslâmî. el-Mecelletü'l-Akademiyetü'l-'Alemiyyetü li'ş-Şerîati'l-İslâmiyye ve 'Ulûmihâ, 3(2), 1-19.
- Haţîb Şirbînî, Ş. M. (1994). Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc (C. 6). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

- Ismail, Z., & Jamaldeen, A. (2013). Muslim Family Law and Practices: Perspectives CEDAW. 14-24.
- İbn Hazm, E. M. 'Alî. (t.y.). El-Muḥallâ (1-12). Dâru'l-Fikr.
- İbn Kudâme, M. (1994). El-Kâfi fî fiḳhi'l-İmâm Aḫmed (1-4). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Kudâme, M. (1997). El-Muḡnî (1-15). Dâru Âlemi'l-Kütüb.
- İbn Nüceym, Z. b. İ. (t.y.). El-Bahrü'r-râ'îḳ şerḫu Kenzi'd-dekâ'îḳ (1-8). Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî.
- İbn Rüşd, E.-V. M. (1988). El-Muḫaddimâtu'l-mumehhidât (1-3). Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî.
- İbnu'l-Cellâb, E.-K. U. b. H. (2007). et-Tefrî' fî fiḳhi'l-İmam Mâlik b. Enes (1-2). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Hümâm, K. (1970). Fethu'l-kadîr 'ale'l-Hidâye (1-10). Dâru'l-Fikr.
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve İhtiyari Protokolü. (t.y.). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Geliş tarihi 18 Şubat 2024, gönderen <https://www.aile.gov.tr/media/35256/kadinlara-karsi-her-turlu-ayrimciligin-onlenmesi-sozlesmesi-ve-ihtiyari-protokolu.pdf>
- Kādî Abdülvehhâb, E. M. A. b. A. (t.y.). El-Ma'ûne 'alâ mezḫebi 'âlimi'l-Medîne, el-Mektebetü't-Ticâriyye.
- Kanar, M. (Haz.). (2011). Hukuk-ı Aile Kararnamesi (3. Baskı). Konya: Mehîr Yayınları.
- Kâsânî, 'Alâeddîn Ebû Bekir. (1406). Bedâ'i'ü's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i' (1-7). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Koç Başar, C. (2021). Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Kadının Siyasal Hakları [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kudûrî, E.-Hüseym A. el-. (2006). Et-Tecrîd (1-12). Dâru's-Selâm.
- Kurtubî, M. b. A. el-. (1384). El-Câmi' li-aḫkâmi'l-Ḳur'ân (1-20). Dâru'l-Kütübi'l-Masriyye.

- Kutsal Bağlar: Annelik Miti. (2019, Temmuz 15). Medium.
<https://medium.com/t%C3%BCrkiye/kutsal-ba%C4%9Flar-anne-miti-f8e3f9c978d8>,
- Leventer, G., & Altun Ada, A. (2023). Sanayi Devrimleri Tarihinde Kadın İstihdamı ve İktisadi Gelişim Süreci. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(3), 279-302.
<https://doi.org/10.52791/aksarayıbd.1325208>
- Maiyeze, İ. (2019). Women's Rights in International Conventions (CEDAW Model) and Their Impact on The Legislation of Islamic Countries -A Critical Study Under The Rules of Islamic Law. İçinde Ertuğrul Yazar (Ed.), I. İnsan Hakları Sempozyumu İnsan Haklarını Yeniden Düşünmek Bildiriler Kitabı (ss. 127-163). Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu.
- Mâtürîdî, E. M. M. b. M. (2005). Te'vîlâtü Ehli's-sünne (1-10). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mâverdî, E.-H. A. b. M. el-. (t.y.). El-Ahkâmu's-sultâniyye. Dâru'l-Hadîs.
- Mâverdî, E.-H. A. b. M. b. H. el-Basrî el-. (1999). El-Hâvi'l-kebîr fî fikhi mezhebi'l İmâm's-Şâfi'î (1-19). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Membership Committee on the Elimination of Discrimination against Women. (t.y.). United Nations Human Rights. Geliş tarihi 20 Aralık 2023, gönderen <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/membership>
- Mergînânî, E.-Hasen B. 'Alî el-. (t.y.). El-Hidâye (1-4). Daru'l-İhyâ'i Tûrâşi'l-'Arabi.
- Mevsîlî, A. b. M. el-. (1937). El-İhtiyâr li ta'îli'l-Muhtâr (1-5). Matba'atü'l-Halebî.
- Moroğlu, N. (2023, Ağustos 8). CEDAW Uygulamasında Genel Tavsiyelerin Etkisi. Nazan Moroğlu. <https://nazanmoroglu.com/kadina-karsi-ayrimcilik/>
- Muhammed b. Hasan Şeybânî. (2012). El-Aşl (1-12). Dâru İbn Hâzım.
- Müslim, M. b. H. (1374-75/1955-56). El-Câmi'u's-şâhîh (1-5). y.y.
- Müzenî, E. İ. İ. b. Y. b. İ. el-. (1983). El-Muhtaşar (el-Ümm'un sonunda) (C. 8). Dâru'l-Fikr.

- Nasîr, Â. M. (t.y.). Dirâsetün taḥlîliyyetün beyne’ş-şer’ati ve bünûdü’l-veşîkati “es-Sîdâv” (CEDAW) rü’yeti lîmedâ mülâimetî’l-ittifâkıyyeti mea’ sevâbitî’ş-Şer’ati’l-İslâmiyye. 1499-1527.
- Neşe Aslanbay Akbıyık, 2014/5836 (16 Nisan 2015).
- Omran, A. R. (1997). İslam Kültüründe Aile Planlaması (2. bs). DİB Yayınları.
- Osman, N. M. (t.y.). المیزان في سیداو / Sidav fi’l-mîzân. Saaid. Geliş tarihi 16 Temmuz 2024, gönderen <http://saaid.org/Doat/nizar/6.htm>
- Özdamar, D. (2009). CEDAW Sözleşmesi. Seçkin Yayıncılık.
- Râfi‘î, ‘Abdulkerîm b. Muḥammed. (1997). El-‘Azîz Şerḥu’l-Vecîz el-Ma‘rûfu bi’ş-Şerḥi’l-Kebîr (C. 13). Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye.
- Rakkâbî, A. b. A. er-. (2014). İttifâkıyyetü’l-kaḍâi’ alâ cem’î eşkâli’t-temyîz ḡidde’l-mer’e (CEDAW) dirâse naḡdiyye fi ḡav’i maḡâşidi’ş-Şer’ati’l-İslamiyye. Mecelletü’l-Ulûmi’ş-Şer’â, 7(4), 1603-1733.
- Rifâî, C. A., & Tevbe, H. G. et-. (2012). İttifâkıyyetü’l-kaḍâ’ ‘alâ cem’î eşkâli’t-temyîz ḡidde’l-mer’eti (Sîdâv) ḡaḡîkatühâ, âşâruhâ ve mevḡifi’ş-Şer’ati minhâ. Mecelletü’ş-Şer’ati ve’d-Dirâsâti’l-İslâmiyye, 27(91), 559-605.
- Rifqi, M. J. (2022). Hak dan Kewajiban dalam Sektor Domestik: Antara Fikih, Undang-Undang Negara Muslim dan Konvensi CEDAW. Syaksia Jurnal Hukum Keluarga Islam, 23(2), 131-147.
- Schalatek, L. (2019, Aralık 18). CEDAW ve ABD: İstisnailik Düşüncesi Muafiyete Dönüşürse. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. <https://tr.boell.org/tr/2019/12/18/cedaw-ve-abd-istisnailik-dusuncesi-muafiyete-donusurse>
- Schaubert, M. (2015). Career, Private Life, and the Well-Being among College-educated West German Women. 1-34.
- S.E., 2017/40178 (26 Şubat 2020).
- Serahsî, Ş. es-. (1414). El-Mebsûṭ (1-30). Daru’l-Mârife.
- Sevim Akat Eşki, 2013/2187 (19 Aralık 2013).
- Short History of CEDAW Convention. (t.y.). Un Women. Geliş tarihi 08 Ocak 2025, gönderen <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/history.htm>

- Sıbâî, M. (1999). El-Mer'etü beyne'l-fıkhî ve'l-kânûn. Dâru'l-Verâk.
- Sıkkîlî, E. B. İ. Y. es-. (2013). El-Câmi' li-mesâ'ili'l-Müdevvene (1-24). Dâru'l-Fikr.
- S.K.(B.), 2014/18275 (04 Temmuz 2018).
- Şâfiî, M. b. İ. eş-. (1990). El-Ümm (1-8). Dâru'l-Ma'rife.
- Şahin, M., & Gültekin, M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile (İzlanda, Finlandiya, Norveç, İsveç, Türkiye). SEKAM Yayınları.
- Taberî, M. b. C. et-. (t.y.). Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Ḳur'ân (Tefsîr) (1-24). Dâru't-Terbiye ve't-Türâs.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2019). Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları İle Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2023). Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları İle Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları.
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/14172658_degerlendirme_esas_kriter_ve_aciklamalar.pdf
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. Akademik Hassasiyetler, 3(5), 163-175.
- TBMM. (1990, Kasım 14). 33. Birleşim 51. Cilt 18. Dönem. Tutanak Dergisi.
https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.birlesimler?v_mecelis=1&v_donem=d18&v_yasama_yili=4&v_cilt=
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine sunulan Türkiye Sekizinci Periyodik Raporu (CEDAW/C/TUR/8).
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine sunulmak üzere hazırlanan Türkiye Yedinci Periyodik Raporu.
https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/10/27/CEDAW_7.Periyodik_Rapor.pdf

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (t.y.-a). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (t.y.-b). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018.
- Teter, S. A. M. et-. (2017). Mevķifü'ş-Şerf'atı'l-İslâmiyye min İttifâkıyyeti Sîdâv [Yüksek Lisans Tezi], el-Câmiatü'l-İslâmiyye.
- Tirmizî, E. 'Îsâ et-. (1975). El-Câmi'u'l-Kebîr (Sünen-i Tirmizî) (1-5). Mustafa Bâbi'l-Halebî.
- United Nations. (1979). *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>
- Yalçın, İ. (2017). Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin (CEDAW) Müslüman Ülke Kanunlarına Etkileri. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(4), 980. <https://doi.org/10.7596/taksad.v6i4.1103>
- Yazır, E. M. H. (2021). Hak Dini Kur'an Dili. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.
- Z.C. [GK], 2013/3262 (11 Mayıs 2016).
- Zeydân, A. (1993). El-Mufasssal fî ahkâmi'l-mer'e (1-11). Müessesetü'r-Risâle.
- Zeyla'î, E. M. F. 'Osmân b. 'Alî ez-. (1313). Tebyînü'l-ħaķâ'îķ şerħu Kenzü'd-Deķâîķ (1-6). el-Matba'atü'l-Kübra el-Emîriyye.